

Koronapandemian vaikutukset rikosprosessiin - case Helsingin käräjäoikeus

Henna Lampinen

2021 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Koronapandemian vaikutukset rikosprosessiin - case Helsingin käräjäoikeus

Henna Lampinen
Liiketalouden koulutus
Opinnäytetyö
Toukokuu, 2021

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on perehtyä koronaviruspandemian vaikutuksiin rikosprosessissa Helsingin käräjäoikeudessa, sekä ottaa selvää ihmisten oikeusturvan toteutumisesta ja oikeudenkäynnin turvaamisesta käräjäoikeudessa koronapandemian aikana. Tutkimus tehtiin yhteistyössä Helsingin käräjäoikeuden kanssa. Keväällä 2020 ilmeni tarve selvittää, miten samanaikaisesti turvattaisiin ihmisten terveysturvallisuus sekä oikeusturva vallitsevissa poikkeusoloissa. Opinnäytetyön tavoitteena on kehittää ja koota yhteen sellaisia toimintatapoja, joilla normaali lainkäyttötoiminta käräjäoikeudessa on saatu ja saataisiin jatkossa turvattua vastaavanlaisissa poikkeusolosuhteissa.

Opinnäytetyön oikeudellinen viitekehys koostuu Euroopan Unionin lainsäädännöstä, kansallisesta lainsäädännöstä, oikeuskirjallisuudesta, oikeudellisista artikkeleista ja ministeriön sekä tuomioistuinten ohjeistuksista. Teoreettiseen viitekehykseen koostuu näiden ohella myös muusta kirjallisuudesta, tilastollisista Excel-taulukoista ja THL:n ohjeistuksesta. Tutkimusmenetelminä on käytetty oikeusdogmatiikkaa sekä laadullisen tutkimuksen keinoin puolistrukturoituja haastatteluja. Haastattelut on toteutettu Skype-kokouksina tai koronaohjeistusta noudattaen kasvotusten. Haastattelut on äänitetty ja litteroitu, jonka jälkeen haastatteluaineisto on taulukoitu ja analysoitu eri teemoittain.

Tuloksissa nousivat teemoiksi koronan vaikutukset valmistelutoimiin, istuntoihin, ja muihin asioihin Helsingin käräjäoikeudessa, sekä ihmisten oikeusturvan toteutuminen, ja oikeusturvan ja oikeudenkäynnin turvaaminen koronapandemian aikana. Johtopäätöksiä on todettavissa, että merkittävimmät muutokset rikosasioiden oikeudenkäyntiin ovat ohjeistuksen tasolla ja koskevat istuntoja, asioiden ruuhkautumista ja etäyhteyksien lisääntymistä. Ihmisten oikeusturva on onnistuttu Helsingin käräjäoikeudessa turvaamaan poikkeusoloista huolimatta, ja organisaatiouudistus ja tiiviimpi yhteistyö poliisin kanssa ovat suunnitteilla oikeudenkäynnin sujuvoittamiseksi. Kehitysehdotukseksi nousi ruuhkan purkaminen ja käräjäoikeuden antaman ohjeistuksen selkeyttäminen ja yksilöiminen ennestään.

Asiasanat: koronavirus, prosessioikeus, rikosprosessi, käräjäoikeus, oikeusturva

Henna Lampinen

The effects of COVID-19 on the criminal process - case of the Helsinki District Court

Year	2021	Pages	61
------	------	-------	----

The purpose of this thesis was to become more familiar with the effects of Covid-19 on the criminal process at the District Court of Helsinki (DCH), and to find out whether the legal protection has actualized and how a trial has been and should be secured during the COVID-19 pandemic. The study was conducted in co-operation with the DCH. In spring 2020 there was a need to figure out how the health of people and the legal protection could be secured simultaneously during the current state of emergency. The aim of this thesis is to improve and to aggregate procedures that make it possible to secure the normal administration of justice in the district court.

The legal framework of the thesis consisted of; European union (EU) legislation, national legislation, legal literature, legal articles and the guidelines of the ministry and the court. The theoretical framework also consisted of; other literature, statistical Excel charts and guidelines of the Finnish Institute for Health and Welfare (THL). The research methods used are legal dogmatics and qualitative research using half structured interviews. The interviews were implemented through Skype or in person by following the COVID-19 guidelines of the DCH. The interviews were recorded and transcribed, after which the interview material was tabled and analyzed into different themes.

Themes of the results were; the effects of the trial preparation, of the trial itself, of other things in the DCH, and the actualization of the legal protection, and the securing of legal protection and trial during the pandemic. As a conclusion the major changes in criminal process are at the level of guidelines and are concerning; trials, court congestion and increasing of remote connection. The legal protection has been secured at the District Court of Helsinki despite of the state of emergency, and the organizational reform and tighter co-operation with the police department are being planned to make the process even more fluent. As a development proposal clarifying and individualizing the COVID-19 guidelines of the DCH came up during the interviews.

Keywords: coronavirus, procedural law, criminal process, district court, legal protection

Laki- ja virallislähdeluettelo

EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus (63/1999) Euroopan unionin perusoikeuskirja (2000/C 364/01)
HE	Hallituksen esitys eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta (309/1993 vp) Hallituksen esitys eduskunnalle rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi (82/1995 vp) Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (8/1976) Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa (370/2007)
ROL	Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997) Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain muuttamisesta (589/2019) Lausunnot tuomioistuinlakityöryhmän mietinnöistä (44/2014) Lakivaliokunnan mietintö (9/1997 vp)
OK	Oikeudenkäymiskaari (4/1734) Oikeusministeriön asetus käräjäoikeuksien kanslioiden ja istuntopaikkojen sijainnista (1115/2020)
RL	Rikoslaki (39/1889)
PL	Suomen perustuslaki (731/1999) Tartuntatautilaki (1227/2016) Tuomioistuinlaki (673/2016) Valmiuslaki (1552/2011) Valtioneuvoston asetus käräjäoikeuksien tuomiopiireistä (1021/2017) Valtioneuvoston periaatepäätös kansalaisten kasvomaskien käyttöä koskevan suosituksen antamisesta (VNK/2020/99) Valtioneuvoston periaatepäätös etätöyön käyttöä koskevan suosituksen antamisesta (VNK/2020/100)

Sisällys

1	Johdanto.....	9
2	Aiheen valinta ja toimeksiantaja	10
2.1	Tarkoitus ja tavoite.....	10
2.2	Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen rajaus.....	11
2.3	Helsingin käräjäoikeus.....	12
3	Tutkimus- ja aineistonkeruumenetelmät	13
3.1	Oikeusdogmatiikka eli lainoppi.....	14
3.2	Laadullinen tutkimus haastattelun keinoin.....	17
3.3	Analysointimenetelmä.....	18
4	Prosessioikeus ja yleiset opit	19
4.1	Käsitteet.....	20
4.2	Oikeuseriaatteista	21
4.3	Oikeusturva	22
5	Rikosprosessin kulku käräjäoikeudessa.....	23
5.1	Syytteen nostaminen ja rikosasian vireilletulo.....	24
5.2	Valmistelu käräjäoikeudessa	25
5.3	Pääkäsittely	27
5.4	Tuomio.....	29
5.5	Kirjallinen menettely.....	29
5.6	Syyttäjän haaste	30
5.7	Rikosprosessi Helsingin käräjäoikeudessa koronapandemian aikana.....	31
6	Tutkimuksen toteutus	37
6.1	Teoria.....	38
6.2	Haastattelut	38
7	Tulokset	40
7.1	Koronapandemian vaikutukset valmistelutoimiin.....	40
7.2	Koronapandemian vaikutukset istuntoihin.....	42
7.3	Muut vaikutukset käräjäoikeudessa.....	44
7.4	Oikeusturvan toteutuminen koronapandemian aikana.....	46
7.5	Oikeusturvan ja oikeudenkäynnin turvaaminen.....	48
8	Johtopäätökset	49
9	Itsearviointi ja tulosten luotettavuus	52
	Kuviot	59
	Liitteet	60

1 Johdanto

Kiinassa todettiin joulukuussa 2019 keuhkokuumetapauksia, joiden aiheuttajaksi varmistui aiemmin tuntematon koronavirus, SARS-CoV-2. Uuden koronaviruksen aiheuttamaa tauti on nimeltään COVID-19. Koronavirukset aiheuttavat tavallisimmin vain lievän hengitystieinfektion, mutta COVID-19 voi johtaa jopa kuolemaan. Virus on lähtöisin ihmisen ja eläimen välillä tapahtuneesta tartunnasta, jonka myötä se on ruvennut leviämään myös ihmisiin. (THL 2020.)

Koronavirus on Maailman terveysjärjestön (WHO) mukaan pandemia, koska se on levinnyt kaikkialle maailmaan. Tammikuun lopussa 2020 Lapissa todettiinkin Suomen ensimmäinen koronavirustapaus Kiinan Wuhanista saapuneella matkustajalla. Virus leviää pisaratartuntana, minkä vuoksi se on levinnyt helposti laajalle alueelle. Jo maaliskuussa 2020 Suomessa hallitus yhteistuumin tasavallan presidentin kanssa totesi, että Suomessa vallitsevat poikkeusolot koronavirustilanteen vuoksi. Sen aikaiset linjaukset olisivat voimassa 13. huhtikuuta 2020 asti. Esimerkiksi 27. maaliskuuta alkaen rajoitettiin Uudenmaan maakunnan ja muiden maakuntien välistä liikennettä 19. huhtikuuta asti. (THL 2020; Valtioneuvosto 2020.)

Poikkeusolojen määritelmä löytyy valmiuslaista (1552/2011). Valmiuslain tarkoituksena on poikkeusoloissa muun muassa suojata väestöä, turvata maan talouselämä, ylläpitää oikeusjärjestystä ja perus- sekä ihmisoikeuksia. (Valmiuslaki 1552/2011, 1-3 §.) Ihmisillä on siis tiettyjä perus- ja ihmisoikeuksia, joista on säädetty Suomen perustuslaissa, Euroopan ihmisoikeussopimuksessa ja YK:n ihmisoikeussopimuksissa, jotka Suomi on ratifioinut ja voimaansaattanut. Tällaisia oikeuksia ovat mm. sananvapaus, oikeus elämään ja liikkumisvapaus. (Ojanen, 75.) YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevassa kansainvälisessä yleissopimuksessa (8/1976) on lähdetty siitä, että sopimusvaltioilla on kaikkein vakavimmissa kriisioloissa mahdollisuus poiketa normaaliajan ihmisoikeusvelvoitteista. Sopimusvaltio voi kansakunnan olemassaoloa uhkaavan ja virallisesti julistetun yleisen hätätilan aikana ryhtyä toimenpiteisiin, jotka merkitsevät poikkeamista sopimuksen ihmisoikeusvelvoitteista. Poikkeaminen on sallittu vain siinä laajuudessa kuin on välttämätöntä, eikä se saa johtaa syrjintään. Tietyistä ehdottomista oikeuksista ei voi kuitenkaan poiketa. (Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus 8/1976, 4 artikla.)

Suomen perustuslain mukaan perusoikeuksista voidaan säätää lailla tai valtioneuvoston asetuksella sellaisia tilapäisiä poikkeuksia, jotka ovat välttämättömiä kansakuntaa vakavasti uhkaavien, laissa säädettyjen poikkeusolojen aikana ja jotka ovat Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden mukaisia. Lailla on säädettävä tilapäisten poikkeusten perusteet. (Ojanen 2015, 40-49; Suomen perustuslaki 731/1999, 23.) Valmiuslaissa säädetään viranomaisten toimivaltuuksista poikkeusolojen aikana. (Valmiuslaki 1552/2011, 1-3 §.) Valmiuslaki antaa

toimivaltuuksia hallitukselle ja viranomaisille toimia kriisitilanteessa. Valmiuslain valmisteluvaiheessa toimivaltuudet on suunniteltu enemmän sotilaallisia kriisejä kuin pandemiaa varten. (Alaja 2020, Koronakevät paljasti oikeusvaltion kehittämisen paikkoja.) Poikkeusoloja ovat muun muassa Suomeen kohdistuva aseellinen hyökkäys, huomattava aseellisen hyökkäyksen uhka, väestön toimeentuloon kohdistuva erityisen vakava uhka, silloin kun sen seurauksena yhteiskunnan välttämättömät toiminnot olennaisesti vaarantuvat, erityisen vakava suuronnettomuus tai vaikutuksiltaan erittäin vakavaa suuronnettomuutta vastaava hyvin laajalle levinnyt tartuntatauti. Lienee sanomattakin selvää, että koronapandemia lukeutuu tällaiseen poikkeusolot aikaan saavaan tartuntatautiin. Koska poikkeusolot ovat poikkeuksena normaalioloihin, tulee valmiuslainkin käyttöönotosta säätää erillisellä valtioneuvoston asetuksella, kun hallitus ja tasavallan presidentti yhteistuumin toteavat maassa vallitsevan poikkeusolot. (Valmiuslaki 1552/2011, 1-3 §.)

2 Aiheen valinta ja toimeksiantaja

Opinnäytetyön aihe sai alkunsa keväällä 2020 Helsingin käräjäoikeudessa suoritetun oikeustradenomiharjoittelun myötä. Oikeustradenomiharjoittelu sijoittui 1. huhtikuuta 2020-30. kesäkuuta 2020 välille eli samaan ajankohtaan koronapandemian myötä julistettujen poikkeusolojen kanssa. Harjoittelun aikana käräjäoikeudessa oli erittäin ajankohtaisena puheenaiheena koronan vaikutus työntekoon ja oikeudenkäyntiin. Ihmisten oikeusturva tulisi taata, mutta samalla tulisi myös turvata terveys välttämällä sosiaalisia kontakteja, pitämällä turvavälejä ja huolehtimalla hygieniasta. Jo hyvin harjoittelun alkuaikoina kävi ilmi, että poikkeusolot aiheuttaisivat käytännön järjestelyn muutoksia myös rikosprosessiin muun muassa siten, että ei-kiireellisiä istuntoja jouduttaisiin perumaan ja yleisömääriä turvallisuuden tautta vähentämään. (Valtioneuvosto 2020.) Heräsi myös keskustelua ihmisten oikeusturvan, eli oikeuden saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivästystä, puolesta. (Suomen perustuslaki 731/1999, 21§.) Lisäksi pohdinnan alla oli, miten poikkeusolot ja rajoitukset tulisivat vaikuttamaan tuomioistuimen työmäärään. Harjoittelu sijoittui eri osastoille, mikä tarjosi kattavan yleiskuvan käräjäoikeuden eri prosessityypeistä. Oli havaittavissa, että keskustelua vaikutuksista ihmisten oikeusturvaan käytiin eniten rikososastolla, jossa koronan vaikutukset olivat riitaosastoja konkreettisempia ja laajempia.

2.1 Tarkoitus ja tavoite

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on perehtyä koronaviruspandemian vaikutuksiin rikosprosessiin Helsingin käräjäoikeudessa, sekä ottaa selvää ihmisten oikeusturvan toteutumisesta ja oikeudenkäynnin turvaamisesta Helsingin käräjäoikeudessa rikosasioiden osalta

koronaviruspandemian aikana. Opinnäytetyön tavoitteena on kehittää ja koota yhteen paikkaan sellaisia toimintatapoja, joilla normaali lainkäyttötoiminta käräjäoikeudessa on saatu ja saataviin taattua jatkossa vastaavanlaisissa poikkeustilanteissa.

Koronapandemian vaikutusten tutkiminen lienee olennaista kaikilla tieteen aloilla, eikä oikeustiede ole tästä poikkeus. Vaikutukset herättävät kysymyksiä oikeustieteen sisällä ja herää kysymys siitä, millaista on aikamme oikeus ja miten se välittyy oikeuteemme. (Hirvonen 2021, 116.) Koronan vaikutuksista on tehty oikeudellista tutkimusta ja pohdintaa muun muassa vero-oikeuden ja sopimusoikeuden saralla, mutta rikosprosessia koronapandemian aikana ei ole vielä ennestään tutkittu. (Alahuhta & Tuominen 2021, 131; Hoppu 2021, 39; Kovács 2021, 73.) Pandemian leviäminen maailmalla ei ole ollut ennakoimaton tapahtuma vaan terveysviranomaiset ovat varoittaneet sen mahdollisuudesta viime vuosina. Useita tartuntatauteja on myös ilmennyt ennen koronapandemiaa mm. sikainfluenssapandemia, SARS-koronavirus ja ebolavirus. Suomessakin on varauduttu pandemiaan ja sen leviäminen on ollut ennakoitavissa. Sen aiheuttamat seuraukset ovat kuitenkin niiden välillisyyden takia olleet vaikeammin ennustettavissa. Koronakriisi on siis oikeudellisesti yllättävä ja ennakoimaton häiriö. (Hoppu 2021, 55 & 57.) Pysyvien vaikutusten arviointi on vieläkin koronapandemian vallitessa haastavaa. Olennaista olisikin varautua pandemian keston jatkumiseen ja uusiin tartuntatauteihin tulevaisuudessakin. (Hoppu 2021, 64 & 65.)

Tarve vaikutusten selvittämiseen ilmeni viraston sisällä. Ennen koronapandemiaa ei Suomessa ole otettu käyttöön valmiuslakia poikkeusolojen nojalla, koska poikkeusoloja ei ole ollut nykyisen valmiuslain aikana. (Alaja 2020, Koronakevät paljasti oikeusvaltion kehittämisen paikkoja.) Koronaviruspandemia mahdollistikin ensimmäisen kerran lain käyttöönoton ja poikkeusolojen julistamisen. Koronan leviyttyä Suomeen, ei etukäteen ollut käsitystä siitä, miten se tulisi vaikuttamaan muun muassa oikeudenkäynnin toteutumiseen, käytännön järjestelyihin ja juttumääriin. Aiheena koronan vaikutukset rikosprosessiin on siis erittäin ajankohtainen.

2.2 Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen rajaus

Maailmanlaajuisia pandemioita, jotka koskettaisivat Suomea samalla tasolla kuin korona on koskettanut, ei ole aiemmin ollut. Ei ole ollut tietoa siitä, miten vallitseva maailmantilanne vuosina 2020 ja 2021 tulisi vaikuttamaan suomalaiseen yhteiskuntaan. Tutkimusongelmana on se, ettei vastaavista pandemian aiheuttamien poikkeusolojen vaikutuksista ole ennestään juuri tietoa, mikä vaikuttaa tulevaisuudessakin kykyyn varautua vastaaviin poikkeusoloihin. Opinnäytetyö pyrkii vastaamaan tutkimuskysymyksiin:

1) Miten koronaviruspandemia on vaikuttanut rikosasioiden oikeudenkäyntiin Helsingin käräjäoikeudessa?

2) Miten ihmisten oikeusturva ja oikeudenkäynti rikosasioissa on Helsingin käräjäoikeudessa koronaviruspandemian aikana turvattu?

Opinnäytetyössä on tehty tiettyjä rajauksia tutkimuksen selkeyttämiseksi ja tarkoituksenmukaistamiseksi. Opinnäytetyö on rajattu koskemaan prosessilajeista rikosprosessia, koska ennakkokäsityksen mukaan koronalla on ollut suurin vaikutus juuri rikosasioiden oikeudenkäyntiin. Perehtymällä niin riita- kuin rikosprosessiinkin saataisiin helposti liiankin laajalta alueelta tutkimustietoa. Opinnäytetyön laajuuden näkökulmasta on olennaisempaa keskittyä siis vain rikosprosessiin. Rikosprosessi tuo myös mukanaan mielenkiintoisia näkökulmia, esimerkiksi oikeusturvan toteutuminen nousee omaan arvoonsa rikosasioissa. Rikosprosessissa joudutaan punnitsemaa uhrin ja epäillyn syyllisen perusoikeuksia keskenään. Prosessi on järjestettävä niin, että kaikilla asianosaisilla on tilaisuus esittää kantansa, ja niin, että menettelyssä turvataan sekä asianomistajan että vastaajan perusoikeuksien toteutuminen. (Tolvanen 2001, 409.) Lisäksi opinnäytetyö on rajattu koskemaan nimenomaan käräjäoikeudessa tapahtuvaa rikosprosessin osaa, jotta tutkimus pysyy oikeissa mittasuhteissa. Toinen syy on se, että opinnäytetyö on tehty yhteistyössä Helsingin käräjäoikeuden kanssa, joten on olennaisempaa keskittyä juuri käräjäoikeudessa tapahtuvaan prosessiin. Esitutkintaan, syyteharkintaan ja täytäntöönpanovaiheeseen tutustuminen ei olisi opinnäytetyön laajuudenkaan osalta tarkoituksenmukaista. Oikeusturva on noussut tutkimuksessa keskiöön niin esikäsityksen kuin lainopin ja kirjallisuuteen perehtymisen avulla hankitun tiedon myötä. Oikeusturvan käsite on avattu omassa kappaleessa tarkemmin.

2.3 Helsingin käräjäoikeus

Opinnäytetyö on tehty yhteistyössä Helsingin käräjäoikeuden kanssa. Helsingin käräjäoikeus tarjoaa oikeusturvaa noin 600 000 helsinkiläiselle, tuhansille yrityksille ja muille yhteisöille. Suomessa on 20 käräjäoikeutta. Helsingin käräjäoikeus on Suomen käräjäoikeuksista suurin henkilökunnan ja käsiteltyjen asioiden määrältään. (Tuomioistuinlaitos 2021; Tuomioistuinlaitos 2020a.; tuomioistuinlaki 673/2016, 2 luku 3 §; Valtioneuvoston asetus käräjäoikeuksien tuomiopiireistä 1021/2017.) Käräjäoikeuksien tuomiopiiriin kuuluu yksi tai useampi maakunta. Helsingin käräjäoikeuden piiriin kuuluu Uudenmaan maakunnan piiristä Helsinki. (Tuomioistuinlaki 673/2016, 2 luku 5 §; Valtioneuvoston asetus käräjäoikeuksien tuomiopiireistä 1021/2017.) Käräjäoikeudessa käsitellään niin riita-, rikos- kuin hakemusasioitakin. Käräjäoikeudessa on kanslia. (Tuomioistuinlaki 673/2016, 2 luku 1 §, 4 §.) Helsingin käräjäoikeuden kanslia ja istuntopaikka sijaitsevat oikeustalossa Salmisaarella, Helsingissä. (Oikeusministeriön asetus käräjäoikeuksien kanslioiden ja istuntopaikkojen sijainnista 1115/2020.) Käräjäoikeus on kaksikielinen tuomioistuin ja asiointi onnistuu niin paikan päällä, sähköpostitse kuin puhelimitsekin. Toiminta käräjäoikeudessa jakautuu eri osastoihin. Rikososastoja on kaksi, ja riitaosastoja kaksi. Näiden lisäksi käräjäoikeudessa toimii erillinen pakkokeinojen kanslia 3. osaston yhteydessä, ja kirjallisten rikosasioiden kanslia 4. osaston yhteydessä. 2. osastolla

toimii summaaristen asioiden kanslia ja 1. osastolla hakemusasioiden kanslia. Lisäksi talosta löytyy hallinto-osasto, talouskanslia, haastemiesten työtilat, arkisto ja asiakaspalvelu. (Tuomioistuinlaitos 2021; Tuomioistuinlaitos 2020a.) Tarkemmin toiminnan järjestämisestä määrätään Helsingin käräjäoikeuden työjärjestyksessä. (Tuomioistuinlaki 678/2016, 8 luku 4 §.)

Työjärjestyksellä määrätään tarkemmin toiminnan toteuttamisesta Helsingin käräjäoikeudessa. Tuomioistuimen työjärjestys saa lakiperustansa tuomioistuinlaista (673/2016). Tuomioistuinlaissa säädetään käräjäoikeuden toiminnasta, jonka lisäksi tuomioistuimet voivat itsenäisemmin päättää omasta toiminnastaan työjärjestykseen otettavilla määräyksillä. (Lausunnot tuomioistuinlakityöryhmän mietinnöistä 44/2014, 52.) Tuomioistuimen työjärjestyksen on oltava julkinen ja jokaisen saatavilla. Työjärjestyksen vahvistaa käräjäoikeudessa laamanni johtoryhmää kuultuaan. (Tuomioistuinlaki 673/2016, 8 luku 9 §.) Helsingin käräjäoikeuden nykyinen työjärjestys on tullut voimaan 1.6.2020. Työjärjestyksessä säädetään muun muassa organisaatiosta, laamannista, johtoryhmästä, hallinto-osastosta, lainkäytöstä ja tuomareiden velvollisuuksista. Työjärjestyksessä on myös säännös sen soveltamisesta. Tämän mukaan laamanni voi määrätä poikkeuksia työjärjestykseen. Laamanni antaa myös tarvittaessa tulkintaohjeita työjärjestyksen soveltamisesta. (Tuomioistuinlaitos 2020a.)

Tuomioistuin voi toimia osastoihin jakautuneena. Tarkemmin tästä määrätään työjärjestyksessä. (Tuomioistuinlaki 678/2016, 8 luku 4 §.) Helsingin käräjäoikeudessa rikosasiat jaetaan osastoille 3 ja 4. Asia on käsiteltävä sillä osastolla, jolla käsittely on aloitettu. Juttujaosta on määrätty työjärjestyksessä ja sillä turvataan asianosaisen oikeus saada asiansa ratkaistuksi riippumattomasti, puolueettomasti ja joutuisasti. Tällä varmistetaan myös henkilöstöresurssien käyttö ja työmäärän jakautuminen tasaisesti. Yleiseen jakoon kuuluvat asiat jaetaan osastoilla kaikille tuomareille vuoroperiaatteen mukaan. Työmäärien tasaamiseksi tai muusta painavasta syystä laamanni voi myös määrätä poikkeuksia vuoroperiaatteesta. Jokaisen virkamiehen on suoritettava tehtävänsä asianmukaisesti, ja noudatettava työnantajan määräyksiä ja ohjeita. (Tuomioistuinlaitos 2020a.) Työjärjestyksessä ei määrätä tarkemmin esimerkiksi oikeudenkäynnin kulusta, sillä tästä säädetään lailla oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997).

3 Tutkimus- ja aineistonkeruumenetelmät

Opinnäytetyössä käytetään oikeusdogmaattista tutkimusmenetelmää ja kvalitatiivista eli laadullista tutkimusta. Oikeusdogmatiikka on oikeudellinen tutkimusmenetelmä. Oikeusdogmatiikka tutkii olemassa olevaa oikeutta. Laadullinen tutkimus perustuu ihmisten subjektiivisten kokemusten ja näkemysten tarkasteluun. Laadullinen tutkimus puolestaan on liiketaloustieteellinen menetelmä. (Andström 2017, luku 1; Juuti yms. 2020, luku 4.)

3.1 Oikeusdogmatiikka eli lainoppi

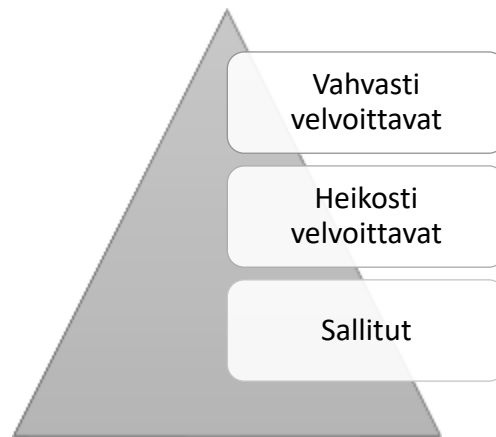
Lainoppi on vanhin ja merkittävin oikeustieteen tutkimusala. Se on saanut alkunsa jo Antiikin Roomassa, ja alkanut kukoistaa keisari Justinianuksen aikaan 500 jälkeen ajanlaskun alkua. Eurooppalaisen lainopin katsotaan lähteneen liikkeelle Bolognan yliopistosta noin vuonna 1000. Bolognan yliopistossa ylioppineet opettivat katolisen kirkon opeista riippumatonta oikeustiedettä, joka johti itsenäisen oikeusajattelun syntyyn. (Aarnio 2011, luku 1.) Lainopin juuret ovat siis syvällä historiassa.

Lainoppi tutkii voimassa olevaa oikeutta. Lainopin tuottama tieto on tieteellistä tietoa oikeusnormeista. Se tutkii oikeutta velvoittavana järjestyksenä. (Hirvonen 2011, 22-25.) Lainopin tutkimuskohteena on tarkemmin oikeusjärjestys, joka koostuu oikeusnormeista eli oikeussäännöistä. Tehtävänä on siis tuottaa mahdollisimman varmaa informaatiota oikeusjärjestyksen näkökulmasta. (Aarnio 2011, 11-12; Andström 2017, luku 4.2.) Oikeusnormi pitää sisällään niin lakikielen ilmaisen kuin itse sen sisällönkin. Nämä kaksi yhdessä muodostavat oikeusjärjestyksen tasoisen oikeusnormin. Lainopin tehtävänä on tulkita oikeusnormeja ja systematisoida niitä oikeudenaloittain. Lainopin tehtävänä on esittää oikeusnormeista tulkintakannanottoja ja normikannanottoja. Normikannanotot ottavat kantaa siihen, mitkä oikeusnormit kuuluvat voimassa olevaan oikeuteen. Tulkintakannanotot puolestaan ottavat kantaa oikeusnormien sisältöön. (Hirvonen 2011, 22-25.)

Kun lainopin kohteena on oikeusnormi ja sen sisällön selvittäminen, täytyy pohtia, miten lainoppi pyrkii saamaan mahdollisimman varmaa tietoa oikeusnormista ja sen sisällöstä. Tätä vaatimusta varmuudesta kutsutaan lainopin kannanottojen kontrolloitavuudeksi. Lainoppi hyödyntää mahdollisimman täsmällistä ja olosuhteiden mukaista käsitteistöä luodakseen varmaa tietoa. Toinen olennainen asia varmuuden takaamiseksi on oikeudellisen argumentaation eli perustelemisen käyttäminen. Yhdessä käsitteistö ja oikeudellinen perusteleminen muodostavat lainopin kannanottojen systematisoivan puolen. Lainopin tulee toimia riittävän täsmällisellä käsitteistöllä ja perustella kannanottonsa siten, että vaatimus tiedon varmuudesta eli kontrolloitavuudesta säilyy. (Aarnio, 12-13.)

Mistä sitten saadaan tietoa voimassa olevasta oikeudesta? Oikeuslähde tarkoittaa tiedonlähdetä, josta saadaan tietoa voimassa olevasta oikeudesta. (Andström 2017, Oikeuslähteet.) Oikeuslähde on peruste, joka tekee normista tai sitä koskevasta kannanotosta oikeudellisen. (Aarnio, 65.) Oikeuslähdeopiksi puolestaan kutsutaan teoriaa siitä, mikä on oikeuslähde, miten niitä käytetään ja mikä niiden vaikutus on. Oikeuslähdeoppi on Suomessa varsin uusi teoria, sillä vasta 1960-luvulta lähtien oikeuslähteisiin ja niiden merkitykseen on ruvettu paneutumaan. Suomen oikeuslähdeoppi on varsin liberaali ja joustava. (Aarnio, 65.) Oikeuslähteet pitävät sisältään erilaisia normeja, jotka sitten kertovat meille voimassa olevan oikeuden

tilasta. Oikeuslähteiden velvoittavuus perustuu siihen, että ne on antanut sellainen taho, jolla on siihen auktoriteetti. (Andström 2017, Oikeuslähteet.) Kuviossa 1 on kuvattu oikeuslähteiden normihierarkiaa.

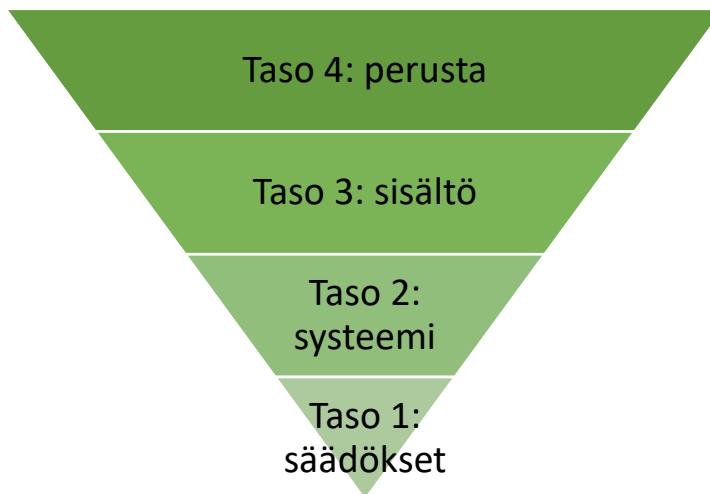
Kuvio 1: Oikeuslähteiden normihierarkia

Oikeuslähteet voidaan jaotella niiden velvoittavuuden mukaan vahvasti velvoittaviin oikeuslähteisiin, heikosti velvoittaviin oikeuslähteisiin ja sallittuihin oikeuslähteisiin. Vahvasti velvoittavia oikeuslähteitä ovat niiden etusijajärjestyksen mukaisesti eurooppaoikeudelliset normilähteet, kansallisen oikeuden säännökset ja tavanomainen oikeus tai maantapa. Eurooppaoikeudellisia normilähteitä ovat primaarinormisto eli kansainväliset yleissopimukset ja Euroopan ihmisoikeussopimus, sekä sekundäärinormisto eli asetukset, direktiivit, päätökset. Kansallisia säännöksiä ovat Suomen perustuslaki, tavalliset lait, esimerkiksi laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa ja oikeudenkäymiskaari, ja valtioneuvoston asetukset. Eurooppaoikeudellisten normilähteiden normit saavat etusijan kansallisen tason säännöksiin nähden ristiriitatilanteissa, ja kansallisen tason säännökset ovat etusijalla tavanomaiseen oikeuteen nähden. (Andström 2017, Oikeuslähteet.)

Heikosti velvoittavia lähteitä ei ole pakko noudattaa, mutta jos niistä päädytään poikkeamaan, on poikkeaminen perusteltava. Tällaisia lähteitä ovat lainvalmisteluaineisto, kuten eduskunnan valiokuntien lausunnot/mietinnöt ja hallituksen esitys, sekä prejudikaatit eli korkeimman oikeuden ennakkoratkaisut. Lainvalmisteluaineisto kertoo lainsäätäjän tavoitteista lakia valmisteltaessa ja prejudikaatit ovat tarkentavaa oikeuskäytäntöä siitä, miten lakia tulisi soveltaa ja tulkita tietyssä tilanteessa. Jos asiaa ei saada ratkaistua vahvasti ja heikosti velvoittavia oikeuslähteitä käyttämällä, niin apuna voi käyttää myös sallittuja oikeuslähteitä, kuten oikeuskirjallisuutta, joka sisältää oikeudellisen tutkimuksen tuloksia. Oikeuskirjallisuus voi olla esimerkiksi oikeusvertailun, oikeushistoriallisen tutkimuksen tai lainopin tuottamaa tutkimustulosta. Lisäksi sallittu lähde on muun muassa niin kutsuttu pehmeä sääntely, kuten eduskunnan oikeusasiamiehen lausunnot ja ratkaisut. (Andström 2017, Oikeuslähteet.)

Huomioitavaa on myös, että tuomioistuimella on käytössään huomattavasti rajatumpi arsenaali oikeuslähteitä, kun taas tutkija työssään soveltaa laajemmin myös mm. tiedeartikkeleita, asiantuntijoiden lausuntoja, lissensiaatintöitä ja väitöskirjoja. (Koivisto 2021, 104 & 106.)

Jotta voidaan ymmärtää oikeutta, säädöksiä ja niistä koostuvaa tekstiä, niin on olennaista ymmärtää kieltä. Oikeuden ymmärtämisessä voidaan nähdä eri ymmärryksen tasoja. (Aarnio, 19-22.) Kuvio 2 kuvaa oikeuden ymmärtämisen tasoja.

Kuvio 2: Oikeuden ymmärtämisen tasot

Ensimmäisellä tasolla tarkastellaan säädöksiä itsessään. Ne antavat tietoa oikeusjärjestyksestä eli niistä normeista, jotka kuuluvat oikeusjärjestykseen. Tämän jälkeen siirrytään tarkastelemaan tasolla 2 säädössystemiä eli sitä, miten yksittäiset säännökset ovat yhteydessä toisiinsa. Tällöin puhutaan oikeusjärjestelmästä. Kun ensin on tarkasteltu oikeutta systeemitasolla, niin tämän jälkeen syvennetään tarkastelua tasolle 3 oikeuden materiaaliseen sisältöön eli siihen, miten oikeus käytännössä toimii. Viimeinen ymmärtämisen taso 4 on syvin taso eli perusta. Oikeutta ymmärretään silloin oikeuskulttuurin tasolla. Perustataso on välttämätön, jos tarkastellaan esimerkiksi Suomalaisen oikeusjärjestelmän ja oikeusjärjestyksen ominaispiirteitä verrattuna toiseen vastaavaan. Verrataan siis esimerkiksi kansallista järjestelmää toisen maan kansalliseen järjestelmään. (Aarnio, 19-22.) Opinnäytetyössä liikutaan oikeuden ymmärtämisen osalta ensimmäisillä kolmella tasolla. Oikeuden perustaan ei tässä opinnäytetyössä ole menty. Ensin perehdytään siis oikeusjärjestykseen ja oikeusjärjestelmään, jonka jälkeen syvennetään ymmärrystä oikeuden materiaaliseen sisältöön. Lainopin apuna on käytetty myös laadullista tutkimusmenetelmää, jotta on saatu vielä syvempää tietoa tutkittavasta ilmiöstä.

3.2 Laadullinen tutkimus haastattelun keinoin

Lainoppia tukemaan on valittu toiseksi tutkimusmenetelmäksi laadullinen tutkimus, jonka keinoin on mahdollista syventää lainopin keinoin saatavaa tietoa rikosprosessista ja koropandemian vaikutuksista siihen. Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on mm. tiedon hankinta, ilmiön kuvaaminen, ymmärryksen syventäminen, ilmiön tulkitseminen, teoreettisen tulkinnan tekeminen ja kyseenalaistaminen. Se soveltuu hyödynnettäväksi varsinkin silloin, kun tutkimusaihe on ennalta tuntematon. Varsinainen tutkimusasetelma muovautuu tutkimuksen myötä, ja laadullinen tutkimus mahdollistaa palaamisen tarkentamaan tutkimusasetelmaa tutkimuksen eri vaiheissa. Näistä syistä opinnäytetyön yhdeksi tutkimusmenetelmäksi valikoitui laadullinen tutkimus. Ilmiötä koronapandemian vaikutuksista tulee voida tutkia muun muassa tiedon hankkimiseksi, ilmiön kuvaamiseksi ja sen tarkentamiseksi. Ilmiö koronan vaikutuksista on myös uusi ilmiö, josta ei ylipäänsä ole kauheasti tutkimusaineistoa, joten sen tutkiminen laadullisen tutkimuksen näkökulmasta on varsin hedelmällistä. (Juuti yms. 2020, luku 4.)

Haastattelu on laadullisen tutkimuksen aineistonkeruumenetelmä. Haastattelu aineistonkeruumenetelmänä on vuorovaikutukseen perustuva, keskustelevala tapa kerätä aineistoa. Tutkija on vuorovaikutuksessa haastateltaviensa kanssa. Haastattelun tavoite on kerätä sellaista aineistoa, jonka perusteella on mahdollista tehdä tutkittavaa ilmiötä koskevia luotettavia johtopäätöksiä. Uskottavien päätelmien teko puheen muodossa olevasta aineistosta edellyttää, että haastattelut on nauhoitettu. Haastattelun avulla kerätty aineisto on haastateltavien omakohtainen, subjektiivinen tulkinta tutkittavasta asiasta. Tutkijan tehtävänä on siis tulkita haastateltavien tulkintoja. (Juuti yms. 2020, luku 6.)

Koronavirus ja sen aiheuttamat poikkeusolot ovat ilmiönä niin uusi, että aiempaa tutkimusaineistoa sen vaikutuksista ei liiammin ole. Ei ole ehditty vielä tutkimaan tarkemmin sen vaikutusta rikosprosessiin ja ihmisten oikeusturvaan. Haastattelu valikoitui laadullisen tutkimuksen aineistonkeruumenetelmäksi juuri näistä syistä. Se on monipuolinen ja joustava aineistonkeruumenetelmä, joka soveltuu hyvin käytettäväksi tutkittaessa uusia ilmiöitä. Haastattelun etuna on se, että se mahdollistaa myös haastateltavien ei-kielellisen viestinnän, kuten eleiden ja ilmeiden, tarkkailemisen. (Juuti yms. 2020, luku 6.)

Jotta haastattelulla saataisiin kerättyä mahdollisimman tarkoituksenmukainen aineisto, on haastateltaviksi valikoitunut henkilöitä, joilla on tietyvästi eniten kokemusta tutkittavasta ilmiöstä. Paras tieto vaikutuksista rikosprosessiin on oletettavasti käräjäoikeuden henkilökunnalla, jonka arki on pyörinyt rikosprosessin ympärillä niin ennen poikkeusoloja kuin niiden aikana. Vaikutusten tutkimisessa on tärkeää tutkia nimenomaan sitä, miten prosessin keskellä työskennelleet ihmiset ovat itse kokeneet ja havainneet muutoksia. Konkreettiset tilastotiedot antavat suuntaa, ja auttavat kokonaiskuvan rakentamisessa. Voidaksemme kuitenkin

tarkentaa ilmiötä ja sen vaikutuksia ja syventääksemme tietoperustaamme, on tutkimuksessa hyödynnetty haastateltavien omakohtaista ja subjektiivista kokemusta vaikutuksista. (Juuti yms. 2020, luku 6.)

Opinnäytetyöhön on valittu haastattelulajiksi puolistrukturoitu haastattelu. Puolistrukturoidussa haastattelussa haastattelun tueksi on etukäteen laadittu strukturoituja kysymyksiä, jotka esitetään haastateltaville samassa järjestyksessä samoin tavoin. Puolistrukturoidut kysymykset on valittu, koska ne ohjaavat haastattelun rakennetta, mutta jättävät kuitenkin tilaa myös avoimille vastauksille ja lisäkysymysten esittämiselle. Niin koronapandemia kuin itse rikosprosessikin ovat molemmat varsin laajoja aihepiirejä, joten on olennaista rajata haastattelukysymykset koskemaan tutkittavaa ilmiötä. Tärkeää on kuitenkin myös jättää tilaa haastateltavien omille ajatuksille rajattujen kysymysten ulkopuolella. Siksi on päädytty myös kysymään haastattelun lopussa, onko haastateltavalla muuta lisättävää tai tuleeko hänelle muuta mieleen, jota haastattelijalle ei ole tullut mieleen kysyä. (Juuti yms. 2020, luku 6.)

3.3 Analysointimenetelmä

Haastatteluaineiston analysointi on tehty ensiksi tarkastelemalla kutakin haastattelua yksittäisenä haastatteluna. Analysointimenetelmänä on käytetty sisällön analyysia. Sisällön analyysi yhdistää aineistolähtöisyyttä ja teorialähtöisyyttä, ja sen myötä ei tarkkailla ainoastaan haastatteluaineistoa vaan tarkastellaan myös teoria-aineistoa haastatteluaineiston rinnalla. Sen avulla aineistoa on siis mahdollista tarkastella monipuolisesti. (Juuti yms. 2020, luku 9.)

Ensiksi aineistoa on pyritty tiivistämään. Haastatteluaineisto on itsessään varsin laajaa ja mukaan mahtuu paljon olennaista ja vähemmän olennaista tietoa. Pelkistämällä ja tiivistämällä hajanaisesta aineistosta on luotu selkeä ja yhtenäinen aineistokokonaisuus. Tiivistetystä aineistosta on sitten eritelty erilaisia teemoja ja aihealueita, jotka on kategorisoitu tulkinnan helpottamiseksi. Analysoinnin tarkoituksena on pyrkiä laatimaan synteesejä eli luomaan kokonaiskuva aineistosta. Onnistuneessa tutkimuksessa analysoinnin myötä saadaan tulokset vietyä abstraktiotasolle, ja yksittäisistä haastatteluista ja havainnoista saadaan luotua laaja näkemys tutkittavasta ilmiöstä. Analysoinnissa on käytetty apuna taulukointia, jolla litteroitua tekstiä on ollut helpompi teemoitella ja kategorisoida. (Juuti yms. 2020, luku 9.)

Analysointiin on otettu faktanäkökulma. Oletus on, että haastateltavat käräjäoikeuden henkilökuntaan kuuluvina asiantuntevina henkilöinä, ovat vastanneet tutkimuskysymyksiin oman kokemuksensa ja tulkintansa pohjalta avoimesti ja rehellisesti. Koska heidät on valittu asiantuntevuutensa perusteella, oletetaan haastatteluin kerätyn aineiston olevan faktatietoa. Tarkasteltavana on se, mitä haastateltavat kertovat aiheesta. Faktanäkökulman lisäksi analysoinnissa on sovellettu osittain myös näytenäkökulmaa. Analysoinnissa perehdytään siis lisäksi

jokseenkin käytettyyn kieleen ja puheeseen, jotta saadaan myös tarkasteltua poikkeustilanteita ja mahdollisesti luotua niiden avulla uutta tulkintaa tarkasteltavasta ilmiöstä. Näitä kahta näkökulmaa on siis hieman yhdistelty. (Juuti yms. 2020, luku 9.)

Synteesien pohjalta tulkinnan avulla tehdään johtopäätöksiä. Synteesit kokoavat yhteen analyysin avulla saavutetut tutkimustulosten pääseikat ja auttavat vastaamaan tutkimuskysymyksiin. Johtopäätökset syntyvät, kun näitä synteesejä verrataan teoreettiseen viitekehykseen eli tutkimustiedosta aiemmin tiedettyyn tietoon. (Juuti yms. 2020, luku 9.)

4 Prosessioikeus ja yleiset opit

Oikeusjärjestys koostuu oikeusnormeista eli oikeussäännöistä. (Andström 2017, luku 4.2.) Oikeusjärjestys voidaan jakaa eri oikeudenaloihin. Kyse on järjestelmästä, joksi oikeustiede on jäsentänyt lakikirjoihin otetun säädöskokonaisuuden. (Aarnio, 80, 97; Andström 2017, luku 4.2.) Yleisesti oikeusnormit jaetaan julkisoikeuteen ja yksityisoikeuteen. Yksityisoikeuteen kuuluvien oikeudenalojen normit sääntelevät yksityisten oikeussubjektien välisiä keskinäisiä suhteita, ja julkisoikeudelliset normit puolestaan sääntelevät valtiovallan ja yksityisten oikeussubjektien välisiä suhteita. Prosessioikeus sijoittuu julkisoikeuteen, koska prosessit, joita kyseinen oikeudenala sääntelee perustuvat julkisen vallan käyttöön. (Andström 2017, luku 4.2; Frände yms. 2016, luku 1.)

Julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin, ja kaikessa julkisessa toiminnassa on tarkoin noudatettava lakia. (Suomen perustuslaki 731/1999, 2 §.) Perustuslain 35:ään on sisäistetty vallan kolmijako-oppi, jonka mukaan vallan tulee jakautua eri toimielimille, jottei se pakkaudu vain yhdelle taholle. (Frände yms. 2016, luku 1.) Lainsäädäntövaltaa käyttää eduskunta, ja hallitusvaltaa käyttävät tasavallan presidentti ja valtioneuvosto. Tuomiovaltaa puolestaan käyttävät riippumattomat tuomioistuimet, kuten käräjäoikeus, hovioikeus ja korkein oikeus. Koska käräjäoikeus toiminnassaan käyttää julkista valtaa, tulee sen toiminnan siis perustua lakiin. Tästä syystä tarvitaan prosessioikeutta ja prosessioikeudellisia normeja. (Frände yms. 2016, luku 1; Suomen perustuslaki 731/1999, 3 & 22§.)

Prosessioikeuden normit sääntelevät niitä menettelytapoja, joita tuomioistuinten on toiminnassaan noudatettava, jotta ihmisten oikeussuoja voi toteutua. (Frände yms. 2016, luku 1.) Tuomiovaltaa käräjäoikeudessa käyttävät virkamiehet eli tuomarit, notaarit ja tietyissä yksinkertaisissa asioissa käräjäsihteerit. Virkamiehet ovat virkavastuussa toimistaan eli vastaavat virkatoimiensa lainmukaisuudesta. (Suomen perustuslaki 731/1999, 3 §, 118 §.) Prosessuaalisten toimenpiteiden rikkominen tai laiminlyönti virkamiehen toimesta perustaa vahinkoa kärsineelle asianosaiselle oikeuden vaatia rangaistusta tai vahingonkorvausta siten kuin laissa säädetään. Myös asianosaisten tulee kuitenkin noudattaa prosessimenettelyä sanktion uhalla.

Tällainen sanktio voi olla esimerkiksi uhkasakko tai nouto istuntoon tilanteessa, jossa asianosainen on henkilökohtaisesti ollut kutsuttuna istuntoon, mutta ei ole saapunut paikalle. (Frände yms. 2016, luku 1.)

Prosessioikeus on muodollista oikeutta. Muodollinen oikeus on vuorovaikutuksessa aineellisen oikeuden, esimerkiksi rikosoikeuden kanssa. Prosessioikeus on olemassa aineellisen oikeuden toteutumiseksi. Jotta rikoslaissa (39/1889) rangaistavaksi säädetystä rikoksesta voitaisiin tuomita rangaistukseen, tulee noudattaa tiettyä prosessia. Prosessioikeus siis kertoo, miten aineellista rikosoikeutta toteutetaan. (Frände yms. 2016, luku 2.) Rikosoikeus ja prosessioikeus ovat siis vuorovaikutuksessa keskenään. Prosessioikeuden periaatteet vaikuttavat oikeudellisen vastuun sisältöön ja rikosoikeuden tuntemus puolestaan auttaa prosessin ymmärtämisessä. (Hyttinen & Tapani 2018, 91-92.)

Kun tutkitaan uusia oikeudellisia ongelmia, korostuvat niiden ratkaisemisessa eri oikeudenalojen yleiset opit. Kun oikeudelliseen ongelmaan, kuten koronapandemian vaikutuksiin rikosprosessissa, ei ole suoraan sovellettavia lain tasoisia normeja, niin yleisten periaatteiden, kuten oikeusperiaatteiden merkitys korostuu ongelmaa ratkaistaessa. (Hoppu 2021, 38.) Rikosprosessin yleisiin oppeihin voidaan lukea erilaiset oikeusperiaatteet, teoriat, käsitteistöt, oikeuslähdeopit ja oikeudelliset metodit. (Helenius & Linna 2021, 301.) Yleisten oppien tehtävä on luoda yhtenäisyyttä eli koherenssia oikeusjärjestykseen. Lisäksi niillä on argumentatiivis-normatiivinen tehtävä. (Huovila 2007, 395.)

4.1 Käsitteet

Prosessi on peräisin latinankielisestä sanasta *processus*. *Procedere* tarkoittaa etenemistä, käyntiä tai tapahtumankulkua. Prosessi on laissa säädelty menettelytapa, joka etenee vaiheittain kohti sen päämäärää eli ratkaisua. Opinnäytetyössä käytetään prosessin suppeaa merkitystä, jossa prosessilla tarkoitetaan vain oikeudenkäyntimenettelyä ja pakkotäytäntö jätetään merkityksen ulkopuolella. Juridiikassa prosessin synonyymejä ovat myös oikeusprosessi, oikeudenkäynti, oikeudenkäyntimenettely ja oikeudellinen menettely. Prosessi voidaan jakaa menettelyn perusteella rikosprosessiin, riitaprosessiin ja hallintoprosessiin. (Frände yms. 2017, 49-50, 57.) Käräjäoikeus käsittelee siviiliprosessia eli oikeudenkäyntiä riita-asioissa sekä rikosprosessia eli oikeudenkäyntiä rikosasioissa. (Frände yms. 2016, luku 2.)

Rikosprosessi on lailla oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997) säädelty menettely. Rikosprosessissa väitetään, että on tapahtunut rikos, ja rikoksesta syytetylle eli vastaajalle vaaditaan kyseisestä rikoslaissa (39/1889) rangaistavaksi säädetystä rikoksesta rangaistusta. (Frände yms. 2017, 64.) Pyritään siis menettelyn avulla toteuttamaan oikeudellinen vastuu, jota ilman pelkät normit jäisivät tehottomiksi. Rikosprosessissa tutkitaan, onko vastaajan

näytetty syyllistyneen tekoon, josta hänelle vaaditaan rangaistusta, onko kyseessä rikos ja millainen rangaistus rikoksesta tuomitaan. (Hyttinen & Tapani 2018, 91-92.) Rikosprosessiin lukeutuvat myös poliisin ennen oikeudenkäyntiä suorittama esitutkinta ja syyttäjän suorittama syyteharkinta. (Frände yms. 2016, luku 2.) Tässä opinnäytetyössä keskitytään kuitenkin vain tuomioistuimessa tapahtuvaan rikosprosessin osaan.

4.2 Oikeusperiaatteista

Oikeusnormit voidaan jakaa sääntöihin ja periaatteisiin. Oikeusperiaatteet ovat oikeudenaloihin sisältyviä keskeisiä normatiivisia arvoja ja tavoitteita. Sen sijaan, että periaate tarkoittaisi sitä, että ratkaisun tulee noudattaa sen sisältöä, se enemmänkin ohjaa ratkaisun suuntaa, eikä määrää suoraan lopputulosta. (Frände yms. 2017, 117.) Prosessiperiaatteita on jaoteltu esimerkiksi menettelyperiaatteisiin, rooliperiaatteisiin ja ratkaisuperiaatteisiin. Menettelyperiaatteet ohjaavat oikeudenkäyntimenettelyä, sen muotoa ja ulkoista etenemistä. Menettelyperiaatteilla tavoitellaan prosessin varmuutta, joutuisuutta ja kohtuuhintaisuutta. Rooliperiaatteet ohjaavat asianosaisten ja tuomioistuimen asemaa oikeudenkäynnissä, sekä asianosaisten ja tuomioistuimen keskinäistä suhdetta, kuten näiden välistä tehtävänjakoa ja vastuunjakoa oikeudenkäynnissä. Ratkaisuperiaatteet ohjaavat tuomioistuimen ratkaisutoimintaa. Tämä ratkaisutoiminta tapahtuu varsinaisen käsittelyn jälkeen. Lisäksi prosessuaalisista periaatteista voidaan erotella vielä arvoperiaatteet ja tavoiteperiaatteet. Arvoperiaatteet keskittyvät oikeudenkäynnin asianmukaisuuteen ja menettelyllisen oikeudenmukaisuuden takeisiin, kuten asianosaisten kuulemisperiaatteen. Tavoiteperiaatteet keskittyvät prosessille asetettaviin tavoitteisiin, kuten varmuus- ja prosessiekonomian periaatteisiin. (Frände yms. 2017, 119.) Opinnäytetyössä ei ole tarkoituksenmukaista käydä läpi kaikkia prosessuaalisia periaatteita. Alla mainitaan periaatteista muutama esimerkki.

Menettelyperiaatteista voidaan mainita esimerkkinä keskitysperiaate eli oikeudenkäynnin keskittäminen, mikä tarkoittaa sitä, että prosessi pyritään viemään läpi mahdollisimman yhtäjaksoisessa menettelyssä. Oikeudenkäyntiaineisto pyritään esittämään tuomioistuimelle ja ratkaisemaan yhdellä kertaa. Yhtäjaksoinen käsittely jouduttaa pääkäsittelyä, minkä avulla vältetään lisäkustannuksilta ja oikeudenkäynnin pitkittymiseltä. (Frände yms. 2017, 193.) Rooliperiaatteista mainittakoon muun muassa pääkäsittelyn akkusatorisuus eli syyttäjällä on oikeudenkäynnissä aktiivinen rooli mm. syytteen nostamisen ja ajamisen myötä. (Frände yms. 2017, 208.) Yksi rooliperiaatteista on Favor defensionis -periaate, joka meinaa sitä, että syytetyllä on tiettyjä vähimmäisoikeuksia. Hänellä ei esimerkiksi ole velvollisuutta myötävaikuttaa syyllisyytensä selvittämiseen (itsekriminointisuoja), hänellä on oikeus vaieta ja ei ole velvollisuutta pysyä totuudessa. Hänellä ei ole sellaista väittämistaakkaa kuin esimerkiksi syyttäjällä. (Frände yms 2017, 210-211; Linna 2019, luku 3.) Ratkaisuperiaatteista mainittakoon

tuomioistuimen riippumattomuus eli tuomioistuin on riippumaton asianosaisten mielipiteistä ja käsityksistä sekä lainsäädäntö- ja hallitusvallasta. (Frände yms. 2017, 213.) Esimerkki taivoteperiaatteesta on prosessiekonomian periaate, jonka mukaan oikeudenkäynnin tulee olla nopea ja halpa menettely. Asiat tulee käsitellä ja ratkaista joutuisasti ilman aiheetonta ajan hukkaa siten, että tuomioistuimille ja asianosaisille aiheutuisi mahdollisimman vähän työtä ja kustannuksia. (Frände yms. 2017, 121.) Arvoperiaatteista esimerkkinä käytetään kontradiktoria periaatetta eli vastapuolen kuulemisen periaatetta. Tämä tarkoittaa, ettei asiaa saa ratkaista ennen kuin asianosaisia on kuultu. Olennaisena periaatteena tulee vielä mainita julkisuusperiaate. Periaatteen lähtökohtana on, että kenellä tahansa on oikeus saada tietoa tuomioistuinten ja lainkäyttöelinten toiminnasta ja ratkaisuista. Tuomioistuimilla on velvollisuus toteuttaa julkisuusperiaatetta. Pääsäännöstä voidaan kuitenkin poiketa. Mm. asianomistajan henkilöllisyys on usein salattu, jos rikosasia koskee erityisen arkaluonteista yksityiselämän seikkaa. Julkisuuden tarkoituksena on muun muassa korostaa oikeudenkäynnin läpinäkyvyyttä ja mahdollistaa lainkäytön ennakointi. (Frände yms 2017., 136-158; laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa 370/2017, 1 §.; Linna 2019, luku 3.)

4.3 Oikeusturva

Julkisen vallan tehtävänä on turvata ihmis- ja perusoikeuksien toteutuminen. (Suomen perustuslaki 731/1999, 22 §.) Ihmis- ja perusoikeudet ovat oikeusnormeja, jotka vaikuttavat sellaisinaan lainkäyttöön. Niillä on välitön vaikutus eli tuomioistuin voi soveltaa niitä suoraan. Perusoikeudet ovat perustuslaintasoisina ja ihmisoikeudet tavallisen lain tasoisina velvoittavaa oikeutta. Keskeisin prosessuaalisista perusoikeuksista on oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin eli oikeusturva. (Frände yms. 2017, 228, 234-235.) Oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä säädetään niin Euroopan ihmisoikeussopimuksessa kuin Suomen perustuslaissakin. Euroopan ihmisoikeussopimuksessa säädetään oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä siten, että jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin laillisesti perustetussa riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa. Tämä oikeus on silloin, kun päätetään henkilön oikeuksista ja velvollisuuksista tai häntä vastaan nostetusta rikossyytteestä. Lehdistöltä ja yleisöltä voidaan kieltää pääsy koko oikeudenkäyntiin tai osaan siitä kansallisen turvallisuuden vuoksi. (Euroopan ihmisoikeussopimus 63/1999, 6 artikla.) Perustuslaissa oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä säädetään nimellä oikeusturva. Suomen perustuslain mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa. (Suomen perustuslaki 731/1999, 21 §.) Perusoikeudet kuuluvat jokaiselle Suomen oikeudenkäyttöpiirissä olevalle ihmiselle riippumatta iästä, kansalaisuudesta, sukupuolesta, yhteiskunnallisesta asemasta tai muusta henkilöön liittyvästä seikasta. (Ojanen 2015, 27.) Ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. (Suomen perustuslaki 731/1999, 2 luku 6 §.)

On myös huomion arvoista, että oikeusturvasta on säädetty Euroopan unionin perusoikeuskirjassakin. Perusoikeuskirjaan on koottu yhteen EU:n kansalaisten ja EU:n alueella asuvien henkilöiden oikeusturva. Perustana oikeusturvassa ovat perusoikeudet- ja vapaudet, jotka perustuvat jäsenvaltioille yhteisiin valtiosääntöperinteisiin ja kansainvälisiin velvoitteisiin. Perusoikeuskirjan määräykset koskevat jäsenvaltioita silloin, kun nämä soveltavat unionin oikeutta. Tuomioistuimen yksittäisratkaisussa harvemmin sovelletaan sillä tavalla unionin oikeutta, että perusoikeuskirjaan viitattaisiin tällä kansallisella tasolla, joten perusoikeuskirjan esille tuominen tässä yhteydessä on otettava vain mainintana. (Euroopan unionin perusoikeuskirja 2000/C 364/01, artikla 51; Raitio 2017, 94-101.)

Suomen perustuslaissa on lueteltu oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeet. Näitä ovat käsittelyn julkisuus, oikeus tulla kuulluksi, oikeus saada perusteltu päätös, oikeus hakea muutosta ja muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet. (Frände yms. 2017, 229; Linna 2019, luku 3; Suomen perustuslaki 731/1999, 2 luku 21 §.) Näitä muita oikeusturvatakeita ovat perustuslain esitöiden mukaan käsittelyn suullisuus, oikeus saada oikeusapua ja asianosaisen oikeus itse valita oikeusavustajansa. Rikosprosessin oikeusturvatakeisiin lain esitöiden mukaan kuuluvat syytetyille taatut vähimmäisoikeudet, jotka on Euroopan ihmisoikeussopimuksessa mainittu. Näitä ovat esimerkiksi syyttömyysolettama, jonka mukaan jokaisella rikoksesta syytetyllä on oikeus tulla pidetyksi syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti toteen näytetty, ja oikeus olla todistamatta itseään vastaan tai tunnustamatta syyllisyyttään. (Frände yms. 2017, 229; HE 309/1993; kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus 8/1976, 14 artikla.)

Oikeusturvan ydinalueelle kuuluu taannehtivan rikoslain kielto ja rikosoikeudellinen legaliteettiperiaate. (Ojanen 2015, 26.) Rikoslaisissa säädetään näistä periaatteista. Rikokseksi syylliseksi saa katsoa vain sellaisen teon perusteella, joka tekohetkellä on laissa nimenomaan säädetty rangaistavaksi. Myös itse rangaistuksen ja muun rikosoikeudellisen seuraamuksen on perustuttava lakiin. (Rikoslaki 39/1889, 3 luku 1 §.) Vapaudenmenetystilanteessa oikeusturva takaa, että vapaudenmenetyksen sisältävän rangaistuksen voi määrätä vain tuomioistuin. Vapaudenmenetyksen laillisuus on aina saatettava tuomioistuimen tutkittavaksi. (Ojanen 2015, 26.) Euroopan ihmisoikeussopimuksen mukaan ketään ei saa saman valtion tuomiovallan nojalla tutkia uudelleen tai rangaista oikeudenkäynnissä rikoksesta, josta hänet on jo lopullisesti vapautettu tai tuomittu syylliseksi kyseisen valtion lakien ja oikeudenkäyntimenettelyn mukaisesti. (Euroopan ihmisoikeussopimus 63/1999, 7. lisäpöytäkirja 2 & 4 artikla.)

5 Rikosprosessin kulku käräjäoikeudessa

Voidakseen tutkia poikkeusolojen vaikutusta rikosprosessiin, tulee ensin selvittää, miten rikosprosessi etenee yleisessä tuomioistuimessa, käräjäoikeudessa. Rikosprosessissa voidaan

erottaa kaksi vaihetta: valmistelu ja pääkäsittely. Rikosprosessissa varsinaista valmisteluvaihetta kutsutaan esitutkinnaksi, ja sen suorittaa poliisi. Käräjäoikeuteen kohdistuva rikosprosessin osa on siten varsinaisesti pääkäsittely. Pääkäsittely edellyttää kuitenkin myös käräjäoikeudessa eräänlaisia valmistelutoimenpiteitä. Tässä opinnäytetyössä valmistelusta puhuttaessa, tarkoitetaan näitä pääkäsittelyä edeltäviä valmistelevia toimenpiteitä. (Frände yms. 2016, luku 1.)

5.1 Syytteen nostaminen ja rikosasian vireilletulo

Syytteen rikoksesta voi nostaa vain se, jolla on siihen lain mukaan oikeus. Tällainen oikeus on esimerkiksi syyttäjällä. Syyttäjän tehtävä on nostaa rikosasiassa syyte ja ajaa sitä. Rikosjutuissa varsinaisen valmisteluvaiheen muodostaa poliisin suorittama esitutkinta, jota seuraa syyttäjän syyteharkinta. Syyttäjä harkitsee syyteharkinnassa, nostaako syytteen. Jos syyttäjä päätyy syytteen nostamiseen, hänen on nostettava syyte toimittamalla kirjallinen haastehakemus tarvittavine liitteineen käräjäoikeuden kansliaan ilman aiheetonta viivästystä. Tällaisia tarvittavia liitteitä ovat muun muassa kirjalliset todisteet, esitutkintapöytäkirja ja muut asian käsittelemistä varten tarpeelliset asiakirjat. Liitteet on toimitettava viimeistään välittömästi syytteen nostamisen jälkeen. (Frände yms. 2016, luku 2; laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 689/1997, 1 luku 1-2 §, 5 luku 1 & 4 §.)

Syyte rikoksesta tutkitaan sen paikkakunnan tuomioistuimessa, missä rikos on tehty (forum delicti). (Helenius & Linna 2021, 331.) Rikos katsotaan tehdyksi sekä siellä, missä rikollinen teko suoritettiin, että siellä, missä rikoksen seurauksia ilmeni. Kun haastehakemus saapuu käräjäoikeuden kansliaan, rikosjuttu tulee vireille kyseisessä tuomioistuimessa. (Frände yms. 2016, luku 2; Helenius & Linna 2019, 376; laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 689/1997, 4 luku 1 §, 5 luku 1 §.) Lis pendens -vaikutuksen mukaan niin kauan kuin juttu on vireillä yhdessä tuomioistuimessa, niin uutta prosessia ei voi aloittaa samassa asiassa. (Frände yms. 2017, 554; Helenius & Linna 2019, 376.)

Haastehakemuksesta tulee ilmetä mm. tuomioistuimen nimi, selvitys tuomioistuimen toimivallasta, asianosaisten nimet ja asianosaisten edustajien, asiamiesten ja avustajien yhteystiedot, syytteenalainen teko, tekoaika ja -paikka, rikostunnusmerkistöt, jotka teko täyttää, lainkohdat ja rangaistusvaatimukset. Lisäksi haastehakemuksesta tulee ilmetä tiedot niistä todisteista, joita tullaan esittämään, ja mitä kullakin todisteella aiotaan näyttää toteen, tieto asianomistajan syyttämispyyntöstä, syytemääräyksestä tai suostumuksesta syytteen nostamiseen, vastaajan mahdollisen vapaudenmenetyksen kesto ja syyttäjän allekirjoitus. Tuomioistuimelle on myös sopivalla tavalla ilmoitettava todistajien ja asianosaisten yhteystiedot, esimerkiksi erillisellä infolehdeillä. (Frände yms. 2016, luku 2; Helenius & Linna 2021, 376-379;

laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 689/1997, 5 luku 3 §; laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain muuttamisesta 589/2019 5 luku 3 §.)

Tuomioistuimen on tarkastettava haastehakemus. Tuomari tarkastaa haastehakemuksen, ja se aloittaa rikosjutun valmistelun tuomioistuimessa. Tämän tarkoituksena on varmistua siitä, että syytetty ja asianomistaja eivät joudu tarpeettomien oikeudenkäyntitoimien kohteeksi. (Frände yms. 2017, 1056; Helenius & Linna 2021, 379-380.; oikeudenkäymiskaari 4/1734, 2 luku 5 §.) Jos hakemuksessa on puutteita, tuomioistuimen on ilmoitettava syyttäjälle hakemuksen puutteellisuudesta, ja pyydettyä tätä korjaamaan puutteelliset kohdat. Jos haastehakemus ei täydentämisen jälkeenkään täytä laissa säädettyjä vaatimuksia tai jos on olemassa jokin prosessieste, niin asia voidaan jättää tutkimatta. (Frände yms. 2016, luku 2; Helenius & Linna 2021, 380; laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 689/1997, 5 luku 5 & 6 §.)

5.2 Valmistelu käräjäoikeudessa

Vaikka varsinainen rikosasian valmisteluvaihe on poliisin suorittama esitutkinta, niin myös tuomioistuimen tulee toimittaa valmistelevia toimenpiteitä ennen asian varsinaista pääkäsitelyä. Haastehakemuksen tutkiminen käynnistää rikosasian valmistelun tuomioistuimessa. (Frände yms. 2017, 1059; Helenius & Linna, 375.) Mikäli haastehakemus täyttää lain asettamat vaatimukset, niin tuomioistuimen on haastehakemuksen tarkistettuaan viipymättä annettava haaste. Haaste ja haastehakemus, sekä mahdollinen asianomistajan yksityisoikeudellinen vaatimus on annettava vastaajalle tiedoksi tuomioistuimen toimesta. Tuomioistuin huolehtii toimeksiannosta haastemiehen välityksellä. Haaste on annettava tiedoksi henkilökohtaisesti. Rikosasioissa tiedoksianto voidaan toimittaa postitiedoksiantona ja haastemiestiedoksiantona. Rikosasioissa haastetta ei voi antaa vastaanottajalle tiedoksi puhelimitse, sijaistiedoksiantona eikä myöskään kuuluttamalla Virallisessa lehdessä. (Frände yms 2017, 1059; Helenius & Linna 2021, 382; oikeudenkäymiskaari 11 luku 7, 9 §.) Tuomioistuimen on ilmoitettava haastemiehelle, milloin tiedoksianto tulee viimeistään toimittaa. Haaste katsotaan tiedoksiannetuksi haastemiehen toimittaman kirjallisen tiedoksiantotodistuksen mukaisesti. (Frände yms. 2016, luku 2; laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 689/1997, 5 luku 1 §, 5 luku 8 §; oikeudenkäymiskaari 4/1734, 11 luku 1-10 §.)

Haasteessa vastaajaa eli syytettyä kehoitetaan vastaamaan niihin vaatimuksiin, jotka syyttäjä on esittänyt haastehakemuksessa, joko kirjallisesti tuomioistuimen määräämässä ajassa tai suullisessa istunnossa. Mikäli vastaaja kiistää syyllisyytensä, häntä kehoitetaan myös ilmoittamaan ja toimittamaan todisteet, jotka hän aikoo esittää ja sen, mitä hän aikoo kullakin todisteella näyttää toteen. Jos hän kutsuu todistajia, tulee hänen myös ilmoittaa näiden yhteystiedot. (Frände yms. 2016, luku 2; laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 689/1997, 5 luku 9 §; oikeudenkäymiskaari 4/1734, 11 luku 1-10 §.) On huomioitava kuitenkin, että vastaajalla on

itsekriminointisuojaan mukaan oikeus myös pysyä vaiti koko rikosprosessin ajan. (Frände yms. 2017, 1060.)

Rikosasiassa voidaan lisäksi toimittaa erikseen suullinen valmisteluistunto, jos sitä erityisistä syistä edellytetään pääkäsittelyn turvaamiseksi. (Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 689/1997, 5 luku 10 & 10a §.) Pääkäsittelyn keskittämisen turvaaminen ei rikosasioissa yleensä edellytä suullista valmistelua, koska haastehakemuksen, kirjallisen vastauksen ja esitutkinta-aineiston avulla voidaan muodostaa riittävän hyvä kuva asian laajuudesta ja siitä, mistä on kyse. (HE 82/1995 vp, 69; Helenius & Linna 2021, 389.) Suullinen valmistelu on kuitenkin toimitettava, jos pääkäsittelyn keskittämisen turvaaminen sitä erityisestä syystä edellyttää. Suullisen valmistelun pitämisen tulee olla välttämätöntä asian yhtäjaksoisen käsittelyn onnistumiseksi. Lain esitöissä tällaiseksi syyksi katsotaan esimerkiksi laajat jutut, kuten talousrikos tai huumausainerikos. (Frände 2017, 1065; HE 82/1995, 69; laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 689/1997, 5 luku 10 §.) Käräjäoikeus voi pyytää asianosaista toimittamaan ennen suullisen valmistelun istuntoa tai istuntojen välisenä aikana käräjäoikeuteen kirjallisen lausuman. Käräjäoikeus määrää, mistä kysymyksistä asianosaisen on lausuttava. Jos asianosaisen henkilökohtainen läsnäolo edistäisi asian valmistelua, niin hänet on määrättävä saapumaan suullisen valmistelun istuntoon henkilökohtaisesti sakon uhalla. Fyysisen läsnäolon sijaan suullisen valmistelun istunto voidaan pitää myös puhelimitse tai käyttäen esimerkiksi Skypeä etäyhteytenä, jos tämä katsotaan tarkoituksenmukaiseksi. (Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 689/1997, 5 luku 10 & 10a §.)

Pääsääntöisesti asianosainen määrätään saapumaan käräjäoikeudessa pidettävään pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti sakon uhalla. Jos hänen henkilökohtaista läsnäoloaan ei katsota tarpeelliseksi asian selvittämiseksi, hänet voi sen sijaan kutsua istuntoon ratkaisun uhalla. Siitä, millä uhalla vastaaja kutsutaan, on ilmoitettava haasteessa/istunkutsussa. Vastaja on siis oltava henkilökohtaisesti käräjäoikeuden pääkäsittelyssä läsnä siltä osin kuin tuomioistuimien katsoo hänen läsnäolonsa asian selvittämiseksi tarpeelliseksi. (Frände yms. 2017, 1073-1077; Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 689/1997, 8 luku 1 §.) Vastaja on oltava henkilökohtaisesti läsnä pääkäsittelyssä esimerkiksi silloin, kun hän on vangittuna istunnossa käsiteltävänä olevan syytteen takia. Vastaja on oltava henkilökohtaisesti läsnä myös, jos syytteen alaisesta rikoksesta säädetty ankaran rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta, tai vastaajan ollessa alle 18-vuotias. (Frände yms. 2017, 1073-1077; Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 689/1997, 8 luku 3 §.) Jos vastaaja ei noudata hänelle annettua määräystä saapua sakon uhalla tuomioistuimeen, tuomioistuimen on tuomittava hänet asetettuun uhkasakkoon. Lisäksi on asetettava korkeampi uhkasakko tai määrättävä hänet tuotavaksi samaan tai myöhempään istuntoon. Valitettavan usein pääkäsittely joudutaan peruuttamaan sen vuoksi, että vastaaja ei uhkasakosta huolimatta noudata kutsua ja jää pois pääkäsittelystä. Tästä syystä tuomioistuimien voi päättää vastajan noutamisesta pääkäsittelyyn. Noutamisen puolesta puhuu etenkin vastajan aikaisempi poissaolo pääkäsittelystä. Jos vastajan on saavuttava henkilökohtaisesti

tuomioistuimeen ja hänen käyttäytymisensä perusteella on aihetta olettaa, ettei hän noudata määräystä, tuomioistuin voi määrätä hänet tuotavaksi istuntoon. (Frände yms. 2017, 1073-1077;; Helenius & Linna 2021, 410; laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 689/1997, 8 luku 5 §.)

5.3 Pääkäsittely

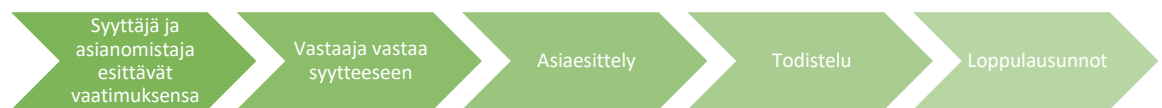
Rikosasia on määrättävä viipymättä pääkäsittelyyn, kun valmistelu on toimitettu, tai mikäli katsotaan, ettei kirjallisen vastauksen pyytäminen tai suullisen valmistelun pitäminen ole tarpeellista. (Helenius & Linna 2021, 404; laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 689/1997, 5 luku 12, 15 §.) Pääkäsittelyyn on kutsuttava syyttäjä, vastaaja sekä mahdollinen määrätty oikeudenkäyntiavustaja. Jos asianomistaja on ilmoittanut tuomioistuimelle esittävänsä vaatimuksia, joita syyttäjä ei aja, tulee hänetkin kutsua istuntoon henkilökohtaisesti. (Helenius & Linna 2021, 406-407; laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 689/1997, 5 luku 12, 15 §.) Vaikka asianomistajalla ei olisikaan vaatimuksia, on hänelle pyynnöstä ilmoitettava istunnon ajasta ja paikasta. Jos asiaan liittyy sellainen muu taho, joka ajaa rikoksesta johtuvia yksityisoikeudellisia vaatimuksia tai johon tällainen vaatimus kohdistetaan, kutsutaan myös hänet istuntoon. (Helenius & Linna 2021, 408; laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 689/1997, 5 luku 12, 15 §.)

Nostettua syytettä ei saa muuttaa. Syyttäjä voi kuitenkin laajentaa samaa vastaajaa koskevan syytteen käsittämään myös toisen teon, jos tuomioistuin katsoo tämän sopivaksi esitetyn selvityksen perusteella. Syytteen rajoittamista, haastehakemuksesta eroavan toisen lainkohdan ilmoittamista tai uuteen seikkaan vetoamista syytteen tueksi, ei kuitenkaan katsota syytteen muuttamiseksi. Jos samaa vastaajaa epäillään eri rikoksista tai eri vastaajia samasta rikoksesta, käsitellään nämä syytteet lähtökohtaisesti yhdessä. Eri vastaajien eri rikoksia voidaan myös käsitellä yhdessä, jos tämä on eduksi asian selvittämiseksi. (Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 689/1997, 5 luku 17, 18 §.)

Ennen pääkäsittelyn aloittamista tuomioistuimen on selvitettävä, voidaanko asia ottaa lopullisesti käsiteltäväksi. Sen on tutkittava pääkäsittelyn aloittamisen edellytykset. (Helenius & Linna 2021, 411; laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 689/1997, 6 luku 1 §.) On välttämätöntä, että tuomioistuin ei aloita sellaista oikeudenkäyntiä, jota se ei voi saattaa loppuun. Yhtäjaksoisen käsittelyn vaatimuksesta johtuen pääkäsittelyssä on käsiteltävä yhtäjaksoisesti. Jos pääkäsittelyä ei kuitenkaan voida, esimerkiksi käsiteltävän asian laajuus huomioiden, toimittaa yhden päivän kuluessa, istunto saadaan keskeyttää. Istuntoa on jatkettava peräkkäisinä päivinä. Asiaa on kuitenkin käsiteltävä vähintään kahtena arkipäivänä viikossa. Laajassa tai vaikeassa asiassa pääkäsittely voidaan keskeyttää korkeintaan kolmeksi arkipäiväksi. (Frände yms. 2017, 1079; lakivaliokunnan mietintö 9/1997 vp, 20; laki rikosasioiden oikeudenkäynnistä 689/1997, 6 luku 9§.) Pääkäsittelyä ei saa aloittaa, jos esimerkiksi syyttäjä on jäänyt pois, tai

jos vastaaja on jäänyt pois, ja asiaa ei voi ratkaista hänen poissaolostaan huolimatta. Pääkäsittelyä ei myöskään saa aloittaa, jos avustaja, joka vastaajalle on määrätty, ei ole saapuvilla, eikä vastaajalle saada heti uutta avustajaa. Jos edellytykset eivät täyty, pääkäsittely on peruttava ja sille on määrättävä uusi istuntopäivä. Näihin tapauksiin on olemassa myös poikkeuksia. (Frände yms. 2017, 1079-1080; laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 689/1997, 6 luku 2 §.)

Tuomioistuimen tehtävänä on valvoa, että asian käsittelyssä noudatetaan selvyyttä ja järjestystä, ja että asia tulee asianmukaisesti käsitellyksi eikä asiaan sekoiteta mitään siihen kuulumatonta. Tuomioistuimen tulee esitettävien kysymysten avulla poistaa asianosaisten lausunnoista epäselvyyksiä ja puutteellisuuksia. Tietyn käsittelyjärjestyksen noudattamisen tarkoituksena on turvata vastaajan mahdollisuudet valmistautua oikeudenkäyntiin. (Frände yms. 2017, 1084; laki rikosasioiden oikeudenkäynnistä 689/1997, 6 luku 5 §.) Kuviossa 3 kuvataan pääkäsittelyn etenemistä.

Kuvio 3: Pääkäsittelyn kulku

Pääkäsittely alkaa sillä, että syyttäjä lukee haastehakemuksesta vaatimuksensa ja lyhyesti vaatimusten perusteet. Asianomistaja esittää myös vaatimukset ja lyhyesti niiden perusteet. Vaatimukset on esitettävä uudelleen myös pääkäsittelyssä, koska tuomioistuin saa ottaa huomioon ainoastaan sen oikeudenkäyntiaineiston, joka on esitetty pääkäsittelyssä. (Frände yms. 2017, 1084; Helenius & Linna 2021, 414-419; laki rikosasioiden oikeudenkäynnistä 689/1997, 6 luku 5-7.) Vastaaja ilmoittaa lyhyesti kantansa esitettyihin vaatimuksiin. Tämä jälkeen syyttäjän ja asianomistajan on tarkemmin perusteltava kantansa eli tehtävä asiaesittely, jonka myötä vastaajalle varataan myös tilaisuus lausua vastapuolen perustelujen johdosta asiaesittelyä täydentääkseen. Seuraavaksi otetaan vastaan todistelu, niin kirjallinen kuin henkilöto-distelukin. Todistelun vastaanottamisesta säädellään oikeudenkäymiskaassa (4/1734) luvussa 17, jossa kerrotaan todistelusta. Todistelun vastaanottamisen jälkeen asianosaiset esittävät loppulausuntonsa. Loppulausunnon esitetään tarvittaessa oma käsitys vastaajan syyllisyydestä ja rikoksen seuraamuksesta. Tämän tarkoituksena on esittää johtopäätös todistelun

ja oikeusnormien pohjalta. (Frände yms. 2017, 1084-1088; Helenius & Linna 2021, 414-419; laki rikosasioiden oikeudenkäynnistä 689/1997, 6 luku 6-7§)

5.4 Tuomio

Pääasian ratkaisu rikosasiassa on tuomio. Tuomioistuimen muu ratkaisu on päätös. Tuomiossa saadaan ottaa huomioon vain se oikeudenkäyntiaineisto, joka on esitetty pääkäsittelyssä. Tuomioistuin saa tuomita vain siitä teosta, josta rangaistusta on vaadittu. Tuomioistuin ei kuitenkaan ole sidottu rikosnimikkeeseen eikä lainkohtaan, jonka nojalla rangaistusta on vaadittu. Täten esim. syyttäjän vaatima törkeä pahoinpitely voi muuttua pahoinpitelyksi. (Laki rikosasioiden oikeudenkäynnistä 689/1997, 11 luku 1-3 §.)

Puheenjohtaja laatii tuomion erilliseksi asiakirjaksi. Siinä on oltava tuomioistuimen nimi, tuomion antamispäivä, asianosaisten nimet, selostus asianosaisten vaatimuksista ja vastauksista perusteluineen, luettelo kuulluista todistajista ja muista esitetyistä todisteista, tuomion perustelut, sovelletut lainkohdat ja oikeusohjeet, tuomiolauselma ja asian ratkaisseiden jäsenien nimet ja virka-asemat. (Laki rikosasioiden oikeudenkäynnistä 689/1997, 11 luku 4 , 6 & 8 §.)

Tuomiot tulisi kirjoittaa siten, että ne ovat ymmärrettävät ja vakuuttavasti perustellut. Rikos-oikeudenkäynnin asianosaisten tulisi saada selville mm. se, mitä on katsottu toteennäytetyksi todistusaineiston perusteella, ja onko vastaaja sen myötä katsottu syylliseksi vai syyttömäksi. Jos henkilö todetaan syylliseksi, niin perusteluista tulee käydä myös ilmi, miten rangaistus on määrätty. (Hyttinen & Tapani 2018, 93, 94.) Lain rikosasioiden oikeudenkäynnistä mukaan tuomio rikosasiassa on perusteltava. Perusteluista on ilmentävä, mihin seikkoihin ja oikeudelliseen päättelyyn ratkaisu perustuu. Perusteluissa on myös selostettava, millä perusteella riittävä seikka on tullut näytetyksi tai jäänyt näyttämättä. Erityisesti jos asiassa on kuultu todistajaa, niin tuomioistuimen tulee perustella, mikä merkitys hänen kertomuksellaan on näytönä. Lisäksi tulee myös perustella, mihin toimenpiteisiin ryhdyttiin puolustuksen oikeuksien turvaamiseksi. (Laki rikosasioiden oikeudenkäynnistä 689/1997, 11 luku 4 §.)

5.5 Kirjallinen menettely

Laissa rikosasioiden oikeudenkäynnistä luvussa 5a säädetään asian ratkaisemisesta pääkäsittelyä toimittamatta. Rikosasian ratkaiseminen pääkäsittelyä toimittamatta tuli mahdolliseksi vuonna 2006. (Aaltonen & Siro 2020, 693; laki rikosasioiden oikeudenkäynnistä 689/1997, 5a luku 1 §.) Asia voidaan ratkaista kirjallisessa menettelyssä pääkäsittelyä toimittamatta, jos tietyt edellytykset täyttyvät. Ensinnäkin edellytetään, että rikoksesta, josta vastaajaa

syytetään, voi tuomita lain mukaan sakkoa tai vankeutta enintään kaksi vuotta. Esimerkiksi epäiltyä murhaa ei siis voisi käsitellä kirjallisessa menettelyssä. Lisäksi vastaajan täytyy tunnustaa syytteessä kuvattu teko, sekä suostua asian ratkaisemiseen kirjallisessa menettelyssä kirjallisesti 14 päivän kuluttua haasteen tiedoksiannosta, ja täten luopua oikeudestaan suulliseen käsittelyyn. Teon tehdessään vastaajan on täytynyt olla täysi-ikäinen. Jos jutussa on asianomistaja, hänen tulee olla esitutkinnassa ilmoittanut, ettei hänellä ole vaatimuksia, tai antanut käräjäoikeudelle suostumuksensa kirjalliseen menettelyyn. Lisäksi asiassa pääkäsittelyn toimittamisen tulee olla kokonaisuutena arvioiden tarpeetonta ottaen huomioon, että asia on jo selvitetty. Tällaisia rikosasioita käsitellään Helsingin käräjäoikeudessa erillisessä kirjallisesti käsiteltävien rikosasioiden kansliassa eli kirjallisten kansliassa, joka toimii osaston 4 yhteydessä. (Haastateltava 1 2021; laki rikosasioiden oikeudenkäynnistä 689/1997, 5a luku 1 § & 2 §.) Kirjallisen menettelyn tavoitteena on mahdollistaa yksinkertainen menettely tunnustettujen rikosasioiden osalta kuitenkin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellytyksiä vaarantamatta. Noin kolmasosa rikosasioista käsitellään kirjallisessa menettelyssä. Liikenne rikokset muodostavat näistä ison osan. (Aaltonen & Siro 2020, 693.)

Vastaajalle on annettava tieto syyttäjän esittämästä rangaistuslajista ja enimmäismäärästä, sekä tieto kirjalliseen menettelyyn suostumisen vaikutuksista. Haasteessa vastaajaa kehoitetaan kirjallisesti vastaamaan hänelle esitettyihin vaatimuksiin. Vaikka kirjallisessa menettelyssä voidaan käsitellä rikosta, josta voi lain mukaan tuomita vankeutta enintään 2 vuotta, niin kirjallisessa menettelyssä rangaistukseksi voi kuitenkin tuomita vastaajalle korkeintaan 9 kk vankeutta. Kun edellytykset ovat olemassa, asia voidaan käsitellä viipymättä kirjallisessa menettelyssä. Asia voidaan kuitenkin siirtää myös pääkäsittelyyn, jos tälle ilmenee syy. (Haastateltava 1 2021; laki rikosasioiden oikeudenkäynnistä 689/1997, 5a luku 1-2 §.)

5.6 Syyttäjän haaste

Syyttäjä saa itse antaa haasteen, jos asia on tarkoitus käsitellä kirjallisessa menettelyssä. Syyttäjä huolehtii antamansa haasteen ja siihen liitettyjen asiakirjojen, asianosaisten ja todistelutarkoituksessa kuultavien henkilöiden kutsujen tiedoksiannosta. Hänen tulee ilmoittaa tiedoksi annetusta haasteesta ja kutsusta viipymättä käräjäoikeudelle. (Helenius & Linna, 376; laki rikosasioiden oikeudenkäynnistä 689/1997, 5 luku 1.) Käytännössä poliisi kuulee epäiltyä esitutkinnassa ja syyttäjä nostaa syytteen ja antaa haasteen saman tien ennen kuin kiinniotettu epäilty päästetään vapaaksi. Syyttäjillä ja tulleilla yms. on tiedossa käräjäoikeuksien syyttäjänhaastepäivät eli he haastavat Helsingin käräjäoikeuteen keskiviikkopäivälle klo 9.00. Mikäli vastaaja ei osaa suomea, niin haaste annetaan tiedoksi poliisilla tulkin kautta. Tämän jälkeen asiakirjat toimitetaan käräjäoikeuteen. Haastaminen tapahtuu ratkaisun uhalla, joten käytännössä vastaajat eivät juuri tule istuntoon paikalle. Syyttäjä tekee siis haasteen,

jotta tällaisissa tapauksissa saadaan vastaaja haastettua ja rikosasia käsiteltyä. (Haastatettava 1 2021; Laki rikosasioiden oikeudenkäynnistä 689/1997, 5 luku 19 §.) Tyypillisesti syyttäjä haastaa sellaisia rikoksentekejiä, joilla ei ole Suomessa vakinaista asuinpaikkaa. Tällaisten rikoksentekejiä haastaminen saattaisi muuten olla varsin hidasta, koska heidän tavoittamisensa on vaikeaa. Näiden rikoksentekejiä osuus kaikista vastaajista on 2000-luvun aikana lisääntynyt ja oli vuonna 2019 noin 6% rikoksen tekijöistä eli noin 3 000 henkilöä. (Aaltonen & Siro 2020, 698.)

5.7 Rikosprosessi Helsingin käräjäoikeudessa koronapandemian aikana

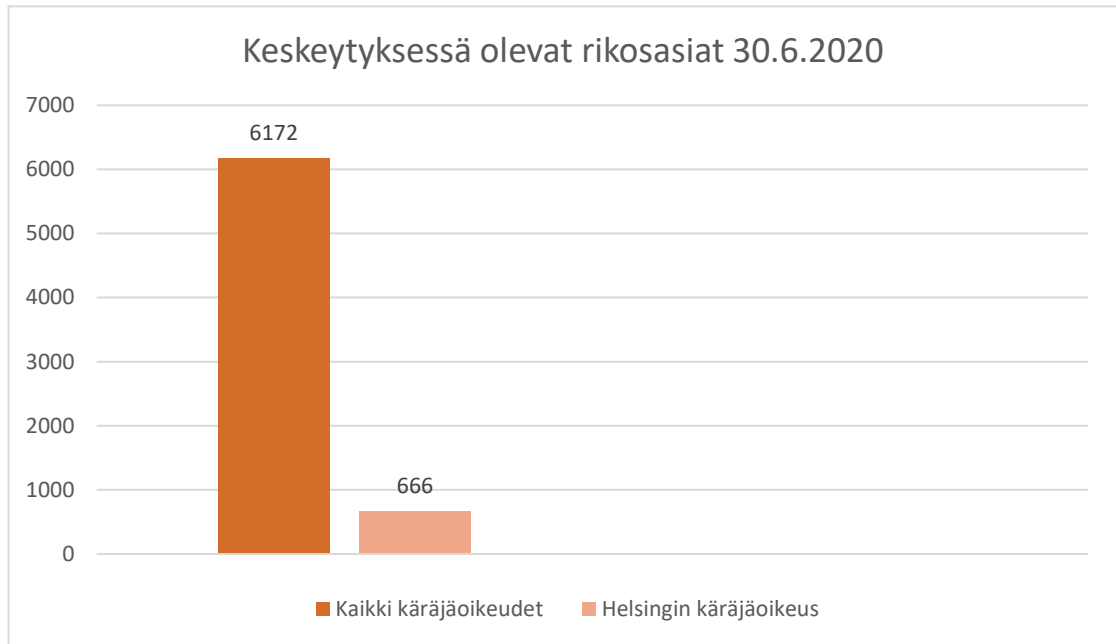
Vuonna 2020 käräjäoikeuksiin ympäri Suomea saapui n. 57 000 uutta rikosasiaa. Tämä on n. 2600 rikosasiaa enemmän kuin vuonna 2019. Helsingin käräjäoikeuteen varsinaisia rikosasioita saapui 8431 (pois lukien yhteiskuntapalvelun muunnot ja sakon muuntoasiat, lähestymiskiellot ja liiketoimintakiellot). Tämä tarkoittaa Helsingin käräjäoikeuden osalta sitä, että rikosasioita saapui 873 enemmän kuin edellisenä vuonna. Rikosasioita saapui koronan myötä enemmän ja niitä ratkaistiin vähemmän, joten vireillä olevien asioiden määrä kasvoi. (Tuomioistuinvirasto 2020; Tuomioistuinvirasto 2021; Työtili Rikosoikeudelliset asiat_2020_vertailu_2019_2021.) Kuvio 4 kuvaa vuonna 2020 vireillä olevien rikosasioiden määrää käräjäoikeuksissa suhteessa vuoteen 2019.

Kuvio 4: Vireillä olevat rikosasiat käräjäoikeuksissa 2019 ja 2020

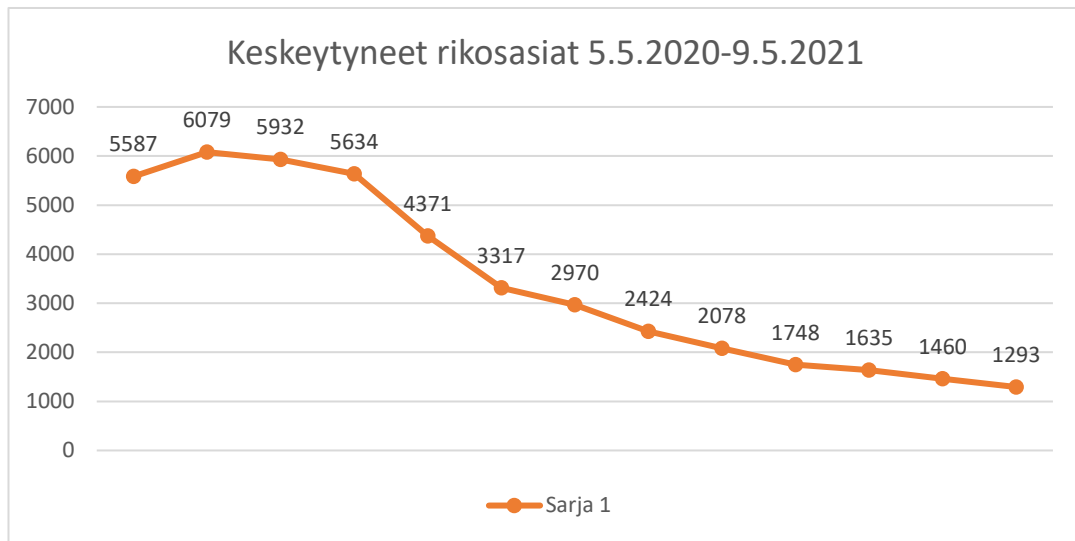
Käräjäoikeuksissa ympäri Suomea vireillä olevia rikosasioita vuoden 2020 lopussa oli n. 26 300 eli n. 6000 enemmän kuin vuoden 2019 lopussa. Helsingin käräjäoikeudessa vireillä olevia asioita vuonna 2020 oli 5882 eli 1329 asiaa enemmän kuin vuonna 2019. Helsingin

käräjäoikeudessa vireillä olevien asioiden määrä kasvoi siis 29,2 %. (Tuomioistuinvirasto 2020; Tuomioistuinvirasto 2021; Työtili Rikosoikeudelliset asiat_2020_vertailu_2019_2021.) Asioiden käsittely Helsingin käräjäoikeudessa on erityisesti rikosasioissa viivästynyt ja edelleen ruuhkautunut keväällä 2020 tapahtuneiden istuntojen peruutusten sekä muiden pandemian vaikutusten vuoksi. (Koronaviruspandemiaan liittyviä toimintaohjeita 2021.) Kuvio 5 kuvaa keskeytyneiden rikosasioiden määrää käräjäoikeuksissa yleisesti ja Helsingin käräjäoikeudessa.

Kuvio 5: Keskeytyksessä olevat rikosasiat 30.6.2020

Helsingin käräjäoikeudessa 30.6.2020 koronan takia keskeytyksessä olevia rikosasioita oli 666. Pääasiassa kaikki keskeytyksessä olevat asiat olivat ratkaistavana -tilassa eli odottivat istunto-käsittelyä. Muutamia keskeytyksessä olevia asioita oli saatu jo ratkaistua kesäkuussa 2020. Kaikissa käräjäoikeuksissa kesällä keskeytettynä oli 6172 rikosasiaa. (KO Sakari 23.8.2020 Koronan vuoksi keskeytetyt asiat 2021; Keskeytyksessä olevat ja yhteenveto puolivuotistilastot 1.1.-30.6.2020.) Kuviossa 6 on kuvattu vielä keskeytyksessä olevien asioiden lukumääriä ja lukumäärien kehitystä 5.5.2020-9.5.2021 Tuomioistuinviraston mukaan.

Kuvio 6: Keskeytettyjen rikosasioiden lukumäärät ja lukumäärien kehitys aikavälillä 5.5.2020-9.5.2021

Tuomioistuinviraston julkaiseman tiedotteen mukaan 7.6.2020 keskeytyksessä oli peräti 6079 ratkaisematonta rikosasiaa kärjäoikeuksissa, kun taas 9.5.2021 keskeytyksessä oli enää 1293 ratkaisematonta rikosasiaa kärjäoikeuksissa. Kuviossa 6 on kuvattu koronan takia keskeytettyjen ratkaisemattomien rikosasioiden lukumäärää ja lukumäärän kehitystä. Tuomioistuinvirasto seuraa lukumääriä, jotta voidaan seurata, milloin ruuhkautuneet asiat tulevat ratkaistuksi. Kuvioon on merkitty pisteitä noin kuukauden välein aikavälillä 5.5.2020-9.5.2021. (Tuomioistuinvirasto 2020.) Huomattavissa on, että keskeytettyjen asioiden määrä on keväällä 2021 laskussa kärjäoikeuksissa, ja ruuhkaa saadaan siis jatkuvasti purettua.

Helsingin kärjäoikeus julkaisi maaliskuussa 2020 tuomioistuinlaitoksen sivuilla tiedotteen koskien yleisön läsnäolon rajoittamista istunnoissa koronatilanteen vuoksi. Kärjäoikeus toteasi, että kaikki tuomioistuimissa käsiteltävät asiat pyritään hoitamaan altistamatta kärjäoikeudessa asioivia tai kärjäoikeuden henkilökuntaa koronavirustartunnalle. (Tuomioistuinlaitos 2020.) Kärjäoikeus on siis joutunut koronapandemian myötä muuttamaan toimintaansa toimintaohjeilla. (Tuomioistuinlaitos 2020c.) Kärjäoikeuden laamanni on antanut useita toimintaohjeita vuoden 2020 ja kevään 2021 aikana. Kärjäoikeuden tuorein koronaohjeistus on päivätty 8.3.2021 ja se on tarkoitettu kärjäoikeuden henkilökunnalle noudatettavaksi. Ohjeistuksella pyritään suojaamaan henkilökunnan ja asiakkaiden terveyttä, ja turvaamaan kärjäoikeuden lainkäytön kriittinen toiminta poikkeusolosuhteissa. Kärjäoikeuden tehtävänä on tarjota oikeusturvaa poikkeusoloista huolimatta. (Koronaviruspandemiaan liittyviä toimintaohjeita 2021.)

Tartuntatautilain (1227/2016) mukaan tartuntatautien torjunnan yleinen suunnittelu, ohjaus ja valvonta kuuluvat sosiaali- ja terveysministeriölle. Ministeriö vastaa valtakunnallisesta terveydenhuollon häiriötilanteisiin tai niiden uhkaan varautumisesta. Tartuntatautien torjunnan kansallisena asiantuntijalaitoksena toimii Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, joka mm. ohjaa ja tukee tartuntatautien torjuntatyötä kunnissa, sairaanhoitopiirien kuntayhtymissä ja sosiaali- ja terveydenhuollon toimintayksiköissä. Hallitus käsitteli 13.8.2020 Sosiaali- ja terveysministeriön ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen ehdotusta suositukseksi kasvomaskien käytöstä ja päätyi antamaan periaatepäätöksen kansalaisten kasvomaskien käyttöä koskevan suosituksen antamisesta. Valtioneuvosto puolsi sitä, että väestölle annetaan suositus kasvomaskien käyttämisestä julkisessa liikenteessä ja muissa tilanteissa, joissa lähikontaktien välttäminen ei ole mahdollista. (Tartuntatautilaki 1227/2016, 2 luku 7 §; Valtioneuvoston periaatepäätös VNK/2020/99.) 13.8.2020 Valtioneuvosto hyväksyi myös esityksen periaatepäätöksen tekemisestä etätöyön käyttöä koskevan suosituksen antamisen osalta. Suositusta on ehdottanut valtiovarainministeriö ja sosiaali- ja terveysministeriö. Sen mukaan COVID-19 epidemian ollessa alueellisesti kasvussa hallitus suosittelee, että alueen työpaikoilla siirryttäisiin työtehtävien salliessa etätöyöhön ja edistettäisiin työjärjestelyitä, joilla vähennetään lähikontakteja työpaikoilla. Epidemian levitessä torjuntatoimista huolimatta, julkisen sektorin työntekijöiden, joiden työtehtävät sen mahdollistavat, tulisi työskennellä etätöyössä mahdollisimman laajasti. (Valtioneuvoston periaatepäätös VNK/2020/100.) Käräjäoikeuden koronaohjeistus on laadittu näitä suosituksia noudattaen.

Käräjäoikeus toteaa koronaohjeistuksessaan, että tehokkaimmat suojauskeinot koronaa vastaan on pitää suositusten mukaisia yli 2 m turvavälejä muihin samassa tilassa oleviin henkilöihin, välttää ylimääräisiä kontakteja, käyttää kasvomaskia, huolehtia käsihygieniasta ja aivastaessaan aivastaa hihaan. Työpaikalla taukotiloissa ei tule oleskella tarpeettomasti ja taukoja tulee porrastaa siten, ettei koko henkilökunta ole samanaikaisesti taukoilemassa. Turvavälit tulee säilyttää. Käräjäoikeudessa tulee aina käyttää kasvomaskia. Käräjäoikeus on hankkinut erityisesti henkilöstön käyttöön kasvomaskia, ja istuntoja varten on varattu myös FFP2-kasvomaskia. Ohjeistuksessa mainitaan myös, että on ehdottoman tärkeää, että jokainen henkilökunnan jäsen noudattaa annettua ohjeistusta työpaikalla ja työmatkoilla. (Koronaviruspandemiaan liittyviä toimintaohjeita 2021.)

Yleinen suositus välttää kontakteja on vähentänyt ihmisten liikkumista. (Hoppu, 40.) Pandemia-aikana asioimista henkilökohtaisesti käräjäoikeuden asiakaspalvelussa tulee välttää, ja puhelimitse ja sähköistä asioimista suosia. Jos käräjäoikeudessa kuitenkin joutuu henkilökohtaisesti asioimaan, niin käräjäoikeuden yleisiin tiloihin on lisätty ohjeistusta käräjäoikeudessa asioiville. Turvavälit tulee säilyttää ja hygieniaoheita noudattaa. Yleisissä tiloissa on saatavilla käsidesiä ja asiakkailta on pääsy pesemään käsiä saniteettitiloihin. Yleisistä tiloista on poistettu istuimia käytöstä ja niitä on sijoitettu entistä väljemmin, jotta turvavälejä voidaan noudattaa. Yleisissä tiloissa on pyritty välttämään ruuhkautumista porrastamalla istuntoja.

Istuntoon tulisi saapua noin 10-15 minuuttia ennen kutsussa olevaa saapumisaikaa. Käräjäoikeudessa on myös tehostettu yleisten tilojen siivoamista pandemia-aikana. (Koronaviruspandemiaan liittyviä toimintaohjeita 2021.)

Käräjäoikeudessa on voimassa etätyösuositus työtehtävien salliessa. Työntekijöiden, joiden paikalla olo virkapaikalla ei ole välttämätöntä, ja joille voidaan osoittaa etätyössä tehtäviä työtehtäviä, on suositeltavaa työskennellä etänä kotoa. (Koronaviruspandemiaan liittyviä toimintaohjeita 2021.) Koronapandemia on pakottanut äkillisesti lisäämään etätyöskentelyä ja korostanut digitaalisten työskentelytapojen hallinnan merkitystä. Vielä on tosin epäselvää, miten pandemia vaikuttaa digitalisaatioon pitkäaikaisesti ja millaiseksi etätyön ja kasvokkain tehtävän työn tasapaino tulee muotoutumaan. (Konttiainen yms. 2021, 175.) Oikeuden digitalisaatiossa nousee arvoonsa se, miten erilaisia digitaalisia työkaluja hyödynnetään. (Konttiainen yms. 2021, 178.) Kiinnostus digitaalisiin työtapoihin ja palveluihin on näkynyt jo pitkään varsinkin julkisella sektorilla. Esimerkiksi paperittomaan työskentelyyn siirtyminen oikeuslaitoksessa on olennainen osa tuomioistuinten arkipäivää. (Konttiainen yms. 2021, 182.) Paperittomaan työskentelyyn siirtymisen osalta avainasemassa on ollut AIPA-hanke. Hankkeen tavoitteena on siirtyminen yleisissä tuomioistuimissa digitaaliseen paperittomaan työtapaan lainkäytössä. Samalla myös rakennetaan tietojärjestelmäpankki tukemaan uutta digitaalista työtappaa. Hankkeen on tarkoitus valmistua marraskuussa 2021. Tavoitteena on työtehtävien hoitamisen tukeminen automaation avulla, ja asiakirjojen sähköistymisen myötä myös asioiden käsittelyn sujuvoittaminen ja käsittelyaikojen lyhentäminen. (Loisa 2018, 1079-1080 & 1082.) AIPA hanke ei vielä koronapandemian aikana näy rikosprosessissa muuten kuin pakkokeinoasioiden osalta, mutta sen on tarkoitus laajentua myös rikosasioihin. Hanke mahdollistaa myös tulevaisuudessa paremmin etätyöskentelyn käräjäoikeudessa.

Asioiden käsittelyä priorisoidaan käräjäoikeudessa siten, että lain mukaan kiireelliset ja laissa säädetyssä ajassa käsiteltävät jutut esimerkiksi rikosasiat, joissa vastaaja on vangittuna, käsitellään laissa säädetyllä tavalla poikkeusoloista huolimatta. Kiireelliset asiat käsitellään siis normaalisti. Etäyhteyksiä tulee käyttää aina kun se on mahdollista ja edellytykset sille täyttyvät. Etäyhteyksiä käyttämällä saadaan vapautettua salikapasiteettia istunnoille, joita ei voi etäyhteyksin pitää, ja pidettyä lähikontakteja mahdollisimman vähäisinä. Istuntosalien osalta videoyhteydellisiä saleja tulee hyödyntää ensisijaisesti vain, jos videoyhteyksiä käytetään. Istuntovaraukset täytyy tehdä istunnon todellisen keston ajaksi, jotta sali vapautuu seuraavalle pääkäsittelylle, kun sitä ei enää käytetä. (Koronaviruspandemiaan liittyviä toimintaohjeita 2021.)

Puheenjohtajat arvioivat kevään 2021 istuntojen osalta kokonaisharkintansa perusteella, voidaanko istunto vallitsevassa koronatilanteessa järjestää vai tulisiko se peruuttaa. Istunnon järjestämistä harkittaessa tulee ottaa huomioon muun muassa asian kiireellisyys, istunnossa läsnä olevien henkilöiden määrä, istunnon kesto, salin koko ja henkilöiden mahdollinen

kuuluminen erityisryhmiin. Ei-kiireellisiä asioita priorisoitaessa on otettava käsittelyyn asioita aikajärjestyksessä vanhemmasta uudempaan. (Koronaviruspandemiaan liittyviä toimintaohjeita 2021.)

Rikosasioiden käsittelyaikojen pidentyminen on 2000-luvulla ollut nousujohteista. Jo ennen koronapandemiaa vuonna 2019 peräti 6%:ssa rikosasioista käsittelyaika oli yli vuoden, kun 2000-luvun alussa tämä luku oli vain 3%. Vuonna 2019 rikosasioiden käsittelyaikojen keskiarvo oli pääkäsittelyssä ratkaistavissa asioissa 5,8 kuukautta ja ilman pääkäsittelyä ratkaistavissa asioissa 2,6 kuukautta. Kirjallisessa menettelyssä ratkaistavien asioiden käsittelyajat ovat siis lyhyempiä. (Aaltonen & Siro 2020, 697-698.) Kuten mainittu koronapandemia on pakottanut käräjäoikeudetkin muuttamaan toimintaansa. Toiminnan muuttamisen seurauksena käräjäoikeuden käsittelyajat ovat maaliskuussa 2020 pidentyneet ennestään. (Tuomioistuinlaitos 2020c.)

Suomessa on koronapandemian aikana ollut voimassa alueellisia aluehallintoviranomaisten määräämiä kokoontumisrajoituksia, joilla henkilömäärää kokoontumisissa on rajoitettu niin sisä- kuin ulkotiloissa. Tämä on vaikuttanut erilaisiin tapahtumajärjestäjiin, mutta ei käräjäoikeuteen. (Hoppu 2021, 40.) Viranomaisten antamat yleisötilaisuuksien henkilömäärään liittyvät rajoitukset eivät koske oikeuden istuntoja. Istunnot on kuitenkin pyrittävä järjestämään niin, että riittävät turvaetäisyydet voidaan säilyttää. Istunnoissa suositellaan käyttämään pääasiassa sähköisiä asiakirjoja, jotta turvavälejä on mahdollista noudattaa myös istuntojen aikana. Istunnoissa, joissa edellytetään lautamieskokoontanoja, voidaan käyttää mahdollisuuksien mukaan sen sijaan tuomarikokoontanoja. (Koronaviruspandemiaan liittyviä toimintaohjeita 2021.)

Jos istuntoon kutsutaan henkilökohtaisesti paikalle, niin sinne on saavuttava koronatilanteesta huolimatta. (Koronaviruspandemiaan liittyviä toimintaohjeita 2021.) Poikkeuksena tähän tietysti, jos henkilöllä on hengitystieoireita, jolloin käräjäoikeus ohjeistaa olemaan saapumatta paikalle. Tätä voidaan kuvailla tarkemmin Vaasan hovioikeuden antamalla ratkaisulla asiassa, jossa valittaja oli haastettu henkilökohtaisesti Keski-Suomen käräjäoikeuden pääkäsittelyyn, joka oli määrä pitää 3.8.2020. Valittaja ei saapunut pääkäsittelyyn, joten käräjäoikeus tuomitsi hänet 300 euron uhkasakkoon. Valittaja toimitti seuraavana päivänä käräjäoikeudelle 4.8.2020 päivätyn lääkärinlausunnon, josta ilmeni, että hän soitti terveyskeskukseen istuntopäivänä, mutta vapaita aikoja ei ollut. Oireilu oli alkanut 2.8.2020 ja lääkärin lausunnosta 4.8.2021 ilmeni ylähengitystieinfektio. Hovioikeus totesi myös, ettei lääkärinlausunnosta ilmene, että valittajalla olisi ollut laillinen este olla saapumatta käräjäoikeuden pääkäsittelyyn. Se piti kuitenkin hyvin todennäköisenä, että käräjäoikeus olisi koronaviruspandemiasta johtuvassa poikkeustilanteessa peruuttanut istuntonsa, jos sillä olisi etukäteen ollut tieto valittajan oireista eli kurkkukivusta, nenän tukkoisuudesta ja lämmöstä. Hovin mukaan ei ollut perustetta tuomita valittajaa uhkasakkoon. Käräjäoikeuden päätös oli kumottava ja

uhkasakko poistettava. (Surakka 2021, Hovioikeuden ratkaisu.) Hovin ratkaisu viittaa siihen, että hengitystieoireiden ilmaantuessa, niistä tulee ilmoittaa käräjäoikeudelle ennen istuntoa. Samaa voidaan soveltaa myös Helsingin käräjäoikeuden käytäntöihin.

Oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetussa laissa säädetään suullisesta oikeudenkäynnistä käräjäoikeudessa. (Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa 370/2007.) Oikeus julkiseen oikeudenkäyntiin kuuluu jokaisen perusoikeuksiin. Julkisuusperiaatteen mukaan jokaisella on oikeus tiedonsaantiin julkisesta vallankäytöstä ja viranomaistoiminnasta. (Rintala 2008, 365 & 369.) Käsittelyjulkisuuden pääsäännön mukaan suullinen oikeudenkäynti yleisessä tuomioistuimessa on aina julkinen, ellei sitä ole laissa säädetyillä edellytyksillä määrätty salaiseksi. Tuomioistuin voi kuitenkin rajoittaa yleisön läsnäoloa julkisessa käsittelyssä, mikäli se on tarpeen asianosaisen suojaamiseksi henkeen ja terveyteen kohdistuvalta uhalta. (Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa 370/2007.) Koronapandemian aikana Helsingin käräjäoikeudessa puheenjohtaja, eli tuomari tai notaari, voi siis lain nojalla rajoittaa yleisön ja median määrää, tai järjestää heidän sijoittamisensa etäyhteydellä toiseen saliin ihmisten terveyden turvaamiseksi ja turvavälien noudattamiseksi. (Koronaviruspandemiaan liittyviä toimintaohjeita 2021; Tuomioistuinlaitos 2020b.)

Koronatilanteesta huolimatta tiedoksiantoja toimitetaan kaikissa asioissa. Tiedoksiannoissa hyödynnetään kuitenkin täysimääräisesti puhelintiedoksiantoa, postitiedoksiantoa ja sähköistä tiedoksiantoa. Haastemiestiedoksiantoja toteutettaessa haastamistilanteessa noudatetaan erityistä varovaisuutta. Asiakas kutsutaan ensisijaisesti noutamaan tiedoksianto käräjäoikeudesta haastemiesten asiakaspalvelupisteeltä. Mikäli tämä ei kuitenkaan ole mahdollista, niin haastemies menee asiakkaan luokse. Jos haastettava kuuluu riskiryhmään, niin henkilökohalta tiedoksiantoa pyritään erityisesti välttämään. Etäisyyksiin ja suojauksiin kiinnitetään erityistä huomiota. Esimerkiksi hoitolaitoksissa olevia haastettaessa noudatetaan erityistä varovaisuutta. (Koronaviruspandemiaan liittyviä toimintaohjeita 2021.)

6 Tutkimuksen toteutus

Opinnäytetyö on aloitettu kesäkuussa 2020 perehtymällä aiheeseen ja pitämällä opinnäytetyöpalaveri ohjaajan kanssa opinnäytetyön aiheesta. Aihetta on suunniteltu ja siihen on tutustuttu, jonka jälkeen opinnäytetyön tekemisessä on ollut taukoa alkuvuoteen 2021. Tutkimusta aloittaessa on selvitetty tulisiko tutkimusta varten hankkia tutkimuslupa. Tutkimuslupaa ei edellytetty, sillä oikeudenkäynti on varsin julkista, ja aineiston hankinta suoritettiin haastattelun keinoin. Jos tarkastelussa olisivat olleet yksittäiset oikeustapaukset, niin tutkimuslupan hankkiminen olisi ollut tarpeellista. Tutkimusta varten on tehty yhteistyötä Helsingin käräjäoikeuden kanssa, ja niin hallinnosta kuin lainkäyttöosastolta on varmistettu, että tutkimuksen

suorittaminen onnistuisi työelämän kanssa yhteistyössä. Opinnäytetyön teoriaosuus on laadittu lainopin keinoin sekä kirjallisuuteen ja muuhun materiaaliin perehtymällä.

6.1 Teoria

Opinnäytetyössä hankittiin teoriapohjaa tutkimukselle lainopin, kirjallisuuteen perehtymisen, käräjäoikeuden tilastojen tulkitsemisen ja henkilökunnan ohjeistukseen perehtymisen avulla.

Tutkimuksen alussa on tutustuttu valittuihin tutkimus- ja aineistonkeruumenetelmiin. Lisäksi on perehdytty prosessioikeuteen ja sen yleisiin oppeihin. Tutkimuksen teoria koostuu oikeuslähteistä, joiden avulla on lainopin keinoin kartutettu tietoa rikosprosessista käräjäoikeudessa ja koronan vaikutuksista siihen, sekä muusta kirjallisuudesta, jolla on pyritty tukemaan tätä lainopin keinoin hankittua tietoa. Koronapandemian vaikutuksista ei ole tehty tutkimusta prosessioikeuden saralla, mutta lähteinä on käytetty artikkeleja, joissa käsitellään muiden oikeusalojen saralla tehtyä tarkastelua koronapandemian vaikutuksista. Käräjäoikeus on lisäksi kerännyt tilastoja muun muassa saapuneista, vireillä olleista ja ratkaistuista rikosasioista vuonna 2020 suhteessa vuoteen 2019, sekä vuonna 2020 koronaviruksen takia keskeytyksessä olleista rikosasioista. Opinnäytetyössä on käytetty näitä tilastoja kirjallisuusaineistona luomaan esikäsitystä ja yleiskuvaa koronan vaikutuksista rikosprosessiin. Tilastoiden avulla on voitu kuvata ilmiötä numeroita hyödyntäen perehtymällä vireille tulevien ja vireillä olevien asioiden määrään ja laatuun. Tilastojen lisäksi on myös tutkittu Helsingin käräjäoikeuden antamaa 8.3.2021 päivättyä koronaohjeistusta, jonka ohjeet ulottuvat niin henkilökuntaan kuin käräjäoikeudessa asioiviinkin. Ohjeistus pohjautuu THL:n ja sosiaali- ja terveysministeriön ehdotuksiin, jotka valtioneuvosto on sitten periaatepäätöksellä hyväksynyt suositukseksi. Käräjäoikeuden koronaohjeistus on käräjäoikeuden sisäistä ohjeistusta henkilökunnalle. Käräjäoikeudessa asioivia varten on laadittu yleistä ohjeistusta turvaväleistä ja maskinkäytöstä käräjäoikeuden yleisiin tiloihin. Aineiston tuottaman tiedon tulee olla vuoropuhelussa aiemman teoreettisen tiedon kanssa. Oikeuslähteistä ja muista lähteistä hankitun teoreettisen tiedon ohelle on siis hankittu haastatteluaineistoa haastattelun keinoin.

6.2 Haastattelut

Tutkimuksessa on haastateltu 6 henkilöä. Haastattelut on toteutettu Helsingin käräjäoikeuden rikososastoilla työskentelevälle henkilökunnalle huhtikuussa 2021 viikkojen 16 ja 17 aikana. Haastateltaviksi valikoituivat erityisesti esimiesasemassa olevat käräjäoikeuden lainkäyttöosastojen työntekijät. Koronatilanteen takia haastattelut on toteutettu käräjäoikeuden koronaohjeistusta noudattaen etäyhteyden välityksellä, tai turvavälejä sekä maskisuositusta noudattaen. Haastateltaville on etukäteen kerrottu opinnäytetyöstä, haastattelusta sekä sen toteutustavasta, ja heiltä on pyydetty suostumus haastatteluun. Haastateltaville on toimitettu haastattelukysymykset enakkoon, jotta heillä on ollut mahdollisuus valmistautua haastatteluun etukäteen. Kysymysten enakkoon toimittaminen sai haastateltavilta kehuja. Tällä

on pyritty rajaamaan haastatteluaineiston laajuutta, ja keskustelua tarkoituksenmukaisemmaksi tutkimuksen kannalta. Haastateltavien henkilötietoja ei käytetä opinnäytetyössä, joten erillistä tietosuojaselostetta ei ole laadittu.

Puolistrukturoidut haastattelukysymykset on laadittu tarkkaan harkiten, ja niiden tavoitteena oli pyrkiä syventämään ja laajentamaan tietopohjaa tutkittavasta ilmiöstä eli koronapandemian vaikutuksista rikosprosessiin tuomalla tutkimukseen asiantuntijoiden näkemystä ja kokemuksia ilmenneistä vaikutuksista. Puolistrukturoidut kysymykset ohjaavat keskustelua oikeaan suuntaan ja rajaavat haastattelua tutkimuskontekstin mukaisesti. Haastattelussa on haluttu hyödyntää niin avoimia, laajoja kysymyksiä kuin tarkennettuja, spesifimpiä kysymyksiäkin. Avoimet kysymykset jättävät haastateltaville mahdollisuuden kertoa laajastikin vaikutuksista. Tällaisia laajoja kysymyksiä ovat esimerkiksi kysymys nro 1. ”Millaisia muutoksia korona ja poikkeusolot ovat aiheuttaneet rikosasioiden käsittelyyn käräjäoikeudessa? Miten prosessi on muuttunut varsinaisten istuntojen osalta?” Tarkentavilla kysymyksillä on pyritty selventämään laajoja ilmiöitä haastattelun edetessä. Spesifimpiä lisäkysymyksiä ei ole tarkemmin etukäteen suunniteltu, vaan tarve niille on havaittu keskustelun edetessä tarkentavassa merkityksessä tai tietyn keskustelunaiheen noustessa keskiöön useammassa haastattelussa. Esimerkkinä tarkentavista kysymyksistä ovat esimerkiksi ”Minkä tyyppisiä rikosasioita kirjallisten kansliassa ylipäänsä käsitellään?” ja ”Onko tietoonsi tullut, että tietyn tyyppiset rikosjutut olisivat lisääntyneet tai vähentyneet ja mitkä?” Strukturoidut kysymykset on laadittu teemoittain.

I teema: mahdolliset muutokset rikosasioiden käsittelyyn yleisesti, sekä tarkemmin valmistelutoimiin ja pääkäsittelyyn

II teema: ihmisten oikeusturvan vaarantumisen mahdollisuus

III teema: parannus ja kehitysehdotukset jatkoa ajatellen vastaavissa maailman tilanteissa

Kysymykset löytyvät opinnäytetyön liitteestä 1: Haastattelukysymykset teemoittain.

Haastattelut on äänitetty haastateltavien luvalla ja litteroitu sitten tekstimuotoon. Litterointi tarkoittaa äänitetyn aineiston muuntamista tekstimuotoon. Litterointi on suoritettu muuntamalla haastattelun aikana nauhoitettu äänitiedosto ensin Wordia apuna käyttäen Word-tiedostoksi ja tämän jälkeen kuuntelemalla äänitiedostoa uudelleen ja korjaamalla Wordin väärin tulkitsemat sanat. Litterointi on tehty tarkasti kirjoittamalla ylös jokaisen kuullun lauseen ja virkkeen tekstimuotoon. Tarkoituksena on ollut ensiksi muuntaa koko hankittu aineisto tekstimuotoon, jotta yksikään olennainen lause tai virke ei jäisi vahingossakaan tarkastelun ulkopuolelle. Aineistoa on rajattu myöhemmin analysointivaiheessa. Haastattelut on numeroitu haastattelujärjestyksessä aineiston käsiteltävyyden parantamiseksi. (Saaranen-Kauppinen yms. 2021.)

Haastatteluja on analysoitu jaottelemalla aineisto teemoittain tuloksiksi. Kussakin teemassa on noussut esiin omat teesinsä, joiden pohjalta on kirjoitettu johtopäätökset. Haastattelujen toteuttamisen jälkeen teoriaosiota on tarkennettu saadun laajan haastatteluaineiston pohjalta yhtenäisemmiksi. Laadulliselle tutkimukselle tyypillisesti on palattu tarkentamaan tutkimusasetelmaa tutkimuksen eri vaiheissa, ja tutkimus on siis muovautunut nykyiseen muotoonsa hyvin tutkimuksen loppupuolella.

7 Tulokset

Tuloksissa tarkastellaan ja analysoidaan haastatteluilla kerättyä aineistoa. Haastatteluaineistoa analysoitaessa on otettu huomioon, että kerätty aineisto koostuu haastateltavien omista kokemuksista ja näkemyksistä. Haastateltavat ovat kuitenkin käräjäoikeuden virkamiehiä, ja heillä on ammattinsa puolesta auktoritatiivinen asema. Voidaan siis luottaa, että he kertovat oman näkemyksensä mukaisesti tosiasiat koronapandemian vaikutuksista rikosprosessiin käräjäoikeudessa. Haastatteluaineisto on ensin litteroitu ja jaoteltu taulukoihin teemoittain. Haastattelukysymykset ja niiden teemat ohjasivat osaltaan tulosten analysointia. Analysointivaiheessa haastatteluaineisto on jaettu viiteen eri teemaan sen mukaan, miten koronapandemia on vaikuttanut valmistelutoimiin käräjäoikeudessa, miten pandemia on vaikuttanut pääkäsittelyyn eli istuntoihin, siihen, miten pandemia on vaikuttanut oikeusturvaan ja miten oikeusturva ja oikeudenkäynti rikosasioiden osalta on turvattu. Lisäksi yhtenä teemana ovat muut käräjäoikeudessa havaitut muutokset. Haastatteluaineisto on kirjoitettu puhtaaksi tutkimusraporttiin, jotta aineistosta on saatu luotua kokonaiskuva. Haastatteluaineistoa on analysoitu teemoittain, ja niiden perusteella on luotu erinäisiä teesejä. Haastatteluista on myös käytetty raportissa yksittäisiä sitaatteja, joita on sitten avattu tarkemmin.

7.1 Koronapandemian vaikutukset valmistelutoimiin

”Täällä Helsingin käräjäoikeudessa koronatilanne havaittiin viime vuoden maaliskuussa, jolloin se konkretisoitui ihan selkeästi ja sen vaikutukset näky sitten koko kevään ajan.” (Haastateltava 3)

Keväällä 2020 kaikki käräjätuomarit kävivät läpi juttukantansa, ja havaittiin, että joidenkin rikosasioiden käsittely vaikeutuisi koronasta johtuen. (Haastateltava 3.) Erityisesti kiireellisten juttujen, kuten juttujen, joissa oli vankeja, osalta ryhdyttiin pääkäsittelyn uudelleen järjestelyyn, kun istuntoon olisi ollut tulossa paikalle paljon asianosaisia. (Haastateltava 5.) Edelleen keväällä 2021 valmistelutoimien osalta harkitaan tarkemmin, kutsutaanko asianosaiset henkilökohtaisesti paikalle vai voitaisiinko kaikkia tai osaa kuulla esimerkiksi puhelimitse tai videon välityksellä. (Haastateltava 5.) Yksi muutoksista onkin se, että videokuulemisia ja

puhelinkuulemisia valmistellaan ja sovitaan etukäteen käräjäoikeuksien ja muiden tahojen kanssa. (Haastateltava 4.)

Erityisesti laajempia asioita on valmisteltu siten, että prosessisuunnitelmassa on huomioitu koronatilanne, ja se, että kaikki asianosaiset eivät olisi yhtä aikaa salissa. Valmistelua on jouduttu tekemään tavallista aikaisemmin ja enemmän. Laajemmissa asioissa valmistelu on joka päiväistä, mutta myös pienemmissä asioissa valmistelua tehdään enemmän kuin ennen koronapandemiaa. (Haastateltava 3.)

Koronan vaikutukset valmistelutoimiin ovat koskeneet haastemiesten työtä haastamisen osalta keväällä 2020. Keväällä ja kesällä 2020 katsottiin, että jos istuntoon on vielä aikaa, niin yritettäisiin haastaa vastaaja ensin vastaanottotodistuksella, jotta haastemiesten ei tarvitsisi henkilökohtaisesti joutua antamaan haasteita tiedoksi. (Haastateltava 5.) Keväällä 2020 haastemiehet eivät pääsääntöisesti antaneet haasteita henkilökohtaisesti tiedoksi, jollei ollut kyseessä kiireinen juttu esim. vangitun juttu tai vanhentumassa oleva juttu. (Haastateltava 1.) He haastoivat siis henkilökohtaisesti vain kiireelliset rikosasiat. (Haastateltava 2.) Henkilökohtaiset tiedoksiannot eivät kuitenkaan lakanneet kokonaan missään välissä. (Haastateltava 1.) Oikeudenkäymiskaaren (4/1734) mukaan rikosasioissa haastetta ei voi antaa vastaanottajalle tiedoksi puhelimitse, sijaistiedoksiantona eikä myöskään kuuluttamalla. Haaste tulisi antaa henkilökohtaisesti tiedoksi. (Frände yms 2017, 1059; oikeudenkäymiskaari 4/1734 11 luku 7, 9 §.) Käräjäoikeuden ohjeistuksen mukaan pyritään ensisijaisesti kutsumaan haastettava käräjäoikeuteen, ja tarvittaessa sitten turvallisuutta noudattaen haastemies menee haastettavan luokse. (Koronaviruspandemiaan liittyviä toimintaohjeita 2021.) Haastamiseen liittyvät muutokset näkyivät konkreettisimmin kirjallisessa menettelyssä käsiteltävissä rikosasioissa. Kirjallisessa menettelyssä käsiteltävät rikosasiat eivät menneet kiireellisesti käsiteltävien asioiden kategoriaan, joten kirjallisten kanslian haasteita ei annettu henkilökohtaisesti tiedoksi. Sen sijaan parin - kolmen kuukauden ajan lähetettiin haasteet vastaanottotodistuksella vastaajille. Vastaajille soitettiin mahdollisuuksien mukaan ensin. Kaikilla ei ollut puhelintietoja tai he eivät vastanneet. Lähinnä vastaajat, jotka saatiin puhelimitse kiinni, palauttivat vastaanottotodistuksen ja suostumuksensa kirjalliseen menettelyyn. Tämän seurauksena kirjallisten kansliassa käsiteltävien rikosasioiden tuomiot vähenivät kevään aikana. Kun haasteita ei saatu annettua tiedoksi, jutut menivät istuntoon. (Haastateltava 1.)

”Voi olla, että päinvastoin ihmiset, ku on kotona, niin saadaan enemmän haastettua... haastamisprosentti on ollu sen verran hyvä.” (Haastateltava 2)

Kevään ”piikin” jälkeen kirjallisten kanslia on toiminut normaalisti. (Haastateltava 1.) Keväällä 2021 haasteet lähtevät normaalisti. Haastateltava 2 arvioi, että haastamisprosentti on ollut hyvä ja tiedoksiantotodistukset ovat palautuneet, joten ihmisiä voi olla jopa helpompikin haastaa, kun he istuvat vain kotonaan. (Haastateltava 2.)

Valmistelun osalta on olennaista siis huomata, että valmistelutoimien määrä ja laajuus on kasvanut koronan myötä. Asianosaisten kutsumista paikalle harkitaan tarkemmin ja etäyhteyksiä suositaan enenevässä määrin. Haastamisessa suositaan ensisijaisesti muita tapoja kuin henkilökohtaista haastamista. Kun vastaajia ei saatu haastettua vastaanottotodistuksella, niin kirjallisten kansliassa tuomioiden määrä väheni.

7.2 Koronapandemian vaikutukset istuntoihin

Jokaisella on oikeus tulla paikan päälle seuraamaan rikosasiansa käsittelyä. Keväällä 2020 jouduttiin perumaan aika paljon istuntoja, koska asianosaisia ei kiireettömämmissä jutuissa halettu kutsua henkilökohtaisesti paikalle koronasta johtuen. (Haastateltava 1.) Päätettiin siis minimoida istunnoissa olevien henkilöiden määrää. Osa tuomareista peruutti istuntojaan, ja niitä siirrettiin syksylle 2020, jonne ruvettiin järjestelemään uutta pääkäsittelypäivää, siinä toivossa, että korona olisi syksyllä jo ohi. (Haastateltava 3.) Nyt keväällä 2021 istuntoja ei ole peruttu lainkaan koronan takia, (Haastateltava 2.) vaikka käräjäoikeuden koronaohjeistus tämän edelleen sallisi kehottamalla puheenjohtajia arvioimaan kokonaisharkintansa perusteella kevään 2021 istuntojen osalta sitä, voidaanko istunto vallitsevassa koronatilanteessa järjestää vai tulisiko se peruuttaa. (Koronaviruspandemiaan liittyviä toimintaohjeita 2021.) Haastateltava 4 tiesi tuomarin, joka edelleen peruuttaa istuntoja koronan takia keväällä 2021, mutta hänenkin mukaansa peruminen on vähentynyt. Keväällä 2020 istuntojen peruminen oli enemmän pääsääntö kuin poikkeus. (Haastateltava 4.)

Kirjallisten kansliassa jouduttiin perumaan vain noin alle viisi istuntoa, koska vastaajat kutsutaan paikalle pääsääntöisesti ratkaisun uhalla, jolloin heidän ei ole pakko tulla paikan päälle seuraamaan asiansa oikeudenkäyntiä. Kirjallisten kanslian osalta otettiinkin riski, että jos joku tulisikin paikalle, asia käsiteltäisiin, kunhan paikalle saapunut vastaaja olisi terve ja hän noudattaisi salissa turvavälejä. (Haastateltava 1.)

Kaikkia juttuja ei voitu kuitenkaan peruuttaa 2020 keväälläkään, vaan lain mukaan kiireelliset ja laissa säädetyssä ajassa käsiteltävät jutut on käsiteltävä laissa säädetyllä tavalla poikkeusoloista huolimatta. Tällaisia ovat esimerkiksi rikosasiat, joissa vastaaja on vangittuna. (Koronaviruspandemiaan liittyviä toimintaohjeita 2021.)

”Esimerkiksi meidän osastolla oli menossa iso laaja huumausainejuttu, jossa oli [...] vankeja ja sen asian käsittelyä ei voitu [...] lykätä yhtään, vaan se oli pakko käsitellä. Aloitettiin heti tekemään järjestelyjä, joissa istuntosali jaettiin niin, että otettiin [...] toinen istuntosali käyttöön, ja istuntoon osallistujat jaettiin kahteen saliin siten, että sieltä toisesta salista otettiin etäyhteys sitten toiseen saliin, ja etäyhteyden välityksellä sitten käytiin tätä oikeudenkäyntiä.” (Haastateltava 3)

Käräjäoikeus ohjeistaa, että turvavälit tulee säilyttää ja käräjäoikeudessa tulee aina käyttää kasvomaskia. Istutuskäyttöä varten on hankittu henkilökunnalle FFP2-kasvomaskoja. Ohjeistuksessa mainitaan myös, että on ehdottoman tärkeää, että jokainen henkilökunnan jäsen noudattaa annettua ohjeistusta työpaikalla ja työmatkoilla. (Koronaviruspandemiaan liittyviä toimintaohjeita 2021.) Istuntosaleissa kaikilla on maskit ja yritetään pitää turvavälejä. (Haastateltava 5.) Käsisideä on myös käytetty. (Haastateltava 1 2021.) Yksittäistapauksessa henkilö on käännytetty salin ovelta sen takia, että hänellä on ollut kova flunssa päällä. Riippumatta istunnosta istuntosaliin ei päästettäisi henkilöä, jolla olisi kovat flunssaoireet. (Haastateltava 1.)

”Kaikki muut asianosaisethan pystyy olla etänä paitsi puheenjohtaja, [...] se ei ole [...] lain mukaan mahdollista.” (Haastateltava 5)

Etäyhteyksien käytössä on otettu valtava harppaus. (Haastateltava 3.) Haastateltavan 6 mukaan korona ei oikeastaan ole vaikuttanut istuntosalien esitystekniikan uusimiseen, sillä projekti alkoi jo ennen koronaa. Edeltävä esitystekniikka oli jo vanhentunutta ja osittain toimimatonta. Uusimisen myötä pyrittiin myös säästämään matkakuluissa, kun etäyhteyksiä voitaisiin käyttää. Salitekniikka on tosin noussut arvoonsa koronan myötä. (Haastateltava 6.) Etäyhteydet tulivat hyvin nopeasti käyttöön, (Haastateltava 3.) ja niitä on enenevässä määrin käytetty. Yksittäisiä vastaajia, asianomistajia ja todistajia on kuultu etänä. Pääsääntö on edelleen, että asianosaiset tulisivat paikan päälle, mutta tästä on poikettu, esimerkiksi jos asianosainen joutuu matkustamaan pitkän matkan päästä tai hänellä on flunssan oireita. (Haastateltava 5.) Esimerkiksi osa syyttäjistä on kuitenkin osallistunut oikeudenkäynteihin etäyhteyksillä pienemmissä jutuissa, ja jutuissa, joissa se on laadultaan ollut mahdollista. Asianosaiset ovat ottaneet osaa oikeudenkäyntiin etäyhteyksillä, ja jokunen avustajakin on toiminut etäyhteydellä käräjäoikeuteen. (Haastateltava 3.) Pääsääntöisesti on käytetty videoyhteyksiä, mutta puhelinkuulemisia on myös ollut jonkun verran todistajien ja sellaisten asianosaisten osalta, joita voidaan kuulla puhelimitse. (Haastateltava 2.) Etäyhteyksien käyttö on huomattavasti laajentunut, ja siinä on kehitytty. Myös todisteiden esittämisessä on kehitytty, kun joku ottaa osaa etänä. (Haastateltava 3.) Se, että saleissa on useammassa nyt videolaitteet, on helpottanut videoyhteyden nopeakin järjestämistä. (Haastateltava 5.) Salitekniikka on parantunut. Etäyhteyksien haittapuolena on ollut se, että jos ne eivät jostain syystä toimi, niin käsittely on voitu joutua perumaan tai sitä on jouduttu lykkäämään siksi ajaksi, että asianosaiset ennättävät paikan päälle. (Haastateltava 4.)

Istuntoja peruuntuu lähinnä sen takia, että vastaajat karttavat niitä, kertoen olevansa koronassa tai karanteenissa. Koronan tai karanteenin takia siis istunto voi edelleen vuonna 2021 peruuntua. (Haastateltava 2.) Peruutuksiakin tulee paljon. (Haastateltava 4.) Jos asianosainen ilmoittaa flunssaoireista, niin hänelle ilmoitetaan, että kipeänä ei saa tulla paikalle. Normaalitytilanteessa poissaolosta vaaditaan aina lääkärintodistusta. Se, vaaditaanko todistusta

koronatilanteessa, riippuu puheenjohtajasta. Nyt korona-aikana istuntoja perutaan helpommin flunssaoireiden takia kuin normaalisti, (Haastateltava 5.) ja esimerkiksi karanteenien osalta todistuksen pyytäminen on ongelmallista. (Haastateltava 3.)

Keväällä 2020 myös lautamiesten käyttöä minimoitiin, koska heidän kontaktinsa eivät olleet tiedossa. Laamannilta pyydettiin vahvennettuja kokoonpanomääräyksiä ja kolmen tuomarin kokoonpanomääräyksiä. (Haastateltava 3.) Ohjeistuksen mukaan vielä keväällä 2021 voisi käyttää mahdollisuuksien mukaan lautamieskokoonpanojen sijaan tuomarikokoonpanoja sellaisissa istunnoissa, joissa lautamieskokoonpanoja edellytetään. (Koronaviruspandemiaan liittyviä toimintaohjeita 2021.) Pääsääntöisesti järjestely kesti kuitenkin kevään ja kesän 2020, mutta syksystä 2020 lähtien palattiin normaaliin lautamieskokoonpanoon. (Haastateltava 3.)

Istuntojen kannalta huomattavaa on se, että keväällä 2020 jouduttiin perumaan käräjäoikeuden toimesta paljon pääkäsittelyjä, koska pyrittiin siihen, että istunnoissa oli paikan päällä mahdollisimman vähän henkilöitä. Kiireelliset istunnon järjestettiin kuitenkin normaalisti. Myös lautamiesten käyttö väheni ja tuomarit korvasivat lautamiehiä lautamieskokoonpanoissa. Keväällä 2021 peruutukset johtuivat pääosin asianosaisten omista ilmoituksista siitä, että olivat sairastuneet tai joutuneet karanteeniin. Etäyhteyksien käyttö on lisääntynyt ja oikeudenkäyntiä käydään enenevässä määrin videoyhteyksien kautta niiden asianosaisten osalta, joiden kohdalla etäyhteyksiä voidaan hyödyntää.

7.3 Muut vaikutukset käräjäoikeudessa

Korona-aika on nopeuttanut etätöihin siirtymistä käräjäoikeudessa. (Haastateltava 5 2021.) Käräjäoikeudessa on voimassa etätyösuositus työtehtävien salliessa. Työntekijöiden, joiden paikalla olo virkapaikalla ei ole välttämätöntä, ja joille voidaan osoittaa etätyössä tehtäviä työtehtäviä, on suositeltavaa työskennellä etänä kotoa. (Koronaviruspandemiaan liittyviä toimintaohjeita 2021.) Etätöitä on lisätty huomasti, ja vaikuttaa siltä, että se tulee jäämään pysyvästi. Osa tuomareista työskentelee etänä jopa viikon, (Haastateltava 4 2021.) mutta kaikki eivät ole halunneet tehdä etätöitä. Täten sihteereitäkin on aina ollut riittävästi paikalla myös nopean tarpeen vaatiessa. (Haastateltava 5 2021.) Iso osa käräjäoikeuden asiakirjoista on vielä täysin paperisina ja tulee säilyttää virastossa. Tästä syystä asioiden käsittelyn turvaamiseksi on välttämätöntä mahdollistaa työskentely myös työpaikoilla. Omat työhuoneet ovat mahdollistaneet työskentelyn myös työpaikalla. (Haastateltava 3.) Määräys maskin käytöstä on voimassa aina työhuoneen ulkopuolella. Määräystä noudatetaan hyvin ja maskeihin on totuttu. (Haastateltava 3 2021.)

Asioiden käsittely käräjäoikeudessa on erityisesti rikosasioissa viivästynyt ja edelleen ruuhkautunut keväällä 2020 tapahtuneiden istuntojen peruutusten sekä muiden pandemian

vaikutusten vuoksi. (Koronaviruspandemiaan liittyviä toimintaohjeita 2021.) Juttuja tuli ylipäänsä paljon vireille käräjäoikeuteen keväällä ja kesällä 2020 sen takia, että istuntoja jouduttiin perumaan. Peruuntuneiden istuntojen myötä syyttäjillä oli enemmän aikaa saattaa uusia juttuja vireille käräjäoikeuteen. (Haastateltava 5 2021.) Rikosasioita on käsiteltävänä paljon, mikä heijastuu sitten käräjäoikeuden henkilökunnan hyvinvointiin työmäärän lisääntymisenä, kuormituksena ja stressinä. Keväällä 2021 ollaan kuitenkin menossa jo parempaan päin tämän osalta. (Haastateltava 2 2021.) Haastateltava 2 ei ole kiinnittänyt huomiota siihen, että eri juttutyypin määrät olisivat muuttuneet. Vangitun jutut ovat samantyyppisiä kuin normaaliolosuhteissakin, eivätkä ole muuttuneet koronan myötä. (Haastateltava 2 2021.) Haastateltavan 4 mukaan koronalla ei ole vaikutusta rikosasioiden laatuun tai määrään. Rikosasioita tulee osastolle samassa määrin kuin normaalistikin. Melkein kaikki asiat ovat kuitenkin viivästyneet. Keväällä 2020 asioiden käsittely on siirtynyt syksyyn ja loppuvuoteen 2020. (Haastateltava 4 2021.) Haastateltavan 2 mukaan korona ei juuri näy arjessa keväällä 2021, sillä jutut rullaavat eteenpäin normaalisti. (Haastateltava 2 2021.)

Rikosasiat tulevat vireille käräjäoikeuteen pienellä viiveellä, joten koronan vaikutukset tiettyjen juttutyypin lisääntymiseen tai vähentymiseen, eivät oikeastaan vielä keväällä 2021 näy. Yhteiskunnallisesti on käyty keskustelua nuorten rikosten raaistumisesta. Ryöstöt ja nuorten tekemät henkirikokset ovat lisääntyneet. Keskustelua käydään siitä, johtuuko nuorten pahoinvointi koronatilanteesta, eristäytymisestä, koulujen etäopetuksesta ja siitä, ettei oppilaita ole tavoitettu tai oppilashuolto ei ole pelannut. Haastateltava 3 uskoo, että syy nuorten tekemien raakojen rikosten lisääntymiseen, on juuri tässä. Haastateltavan mukaan syyttäjät odottavat petosjuttujen määrän kasvavan mm. elinkeinoelämään myönnettyjen koronaturvien myötä. Tämä ei kuitenkaan näy vielä käräjäoikeudessa. (Haastateltava 3 2021.) Haastateltava 5 ei ole huomannut, että minkään tietyn juttutyypin määrässä olisi ilmennyt huomattavaa kasvua tai määrän vähenemistä. Hänelle itselleen on tullut vastaan kuitenkin paljon yksityisissä asunnoissa tapahtuvia ryöstöjä. (Haastateltava 5 2021.)

Kirjallisten kansliassa puolestaan syyttäjän haastejutut ovat vähentyneet huomattavasti. Keväällä 2020 romanialaiset ja venäläiset näpistelijät, joita syyttäjän haasteet yleensä koskivat, hävisivät katukuvasta kokonaan. Tällaisia näpistyksiä ja varkauksia ei tullut käsiteltäväksi ollenkaan. Koska rajat olivat kiinni, Suomeen ei päässyt tulemaan niin helposti. Myöskään Viroa, Liettuaa, Puolaa tai Etelä-Eurooppaa pitkin tulleet näpistelijät eivät päässeet tulemaan Suomeen. Tämä näkyy vielä keväällä 2021 kirjallisten kansliassa. Keskiviikoille on päivätty syyttäjän haastejuttuja, joita on nyt ollut vain 0-1 juttua, kun aiemmin näitä oli 5-10 joka keski- viikko. Maahantulokiellon rikkomista koskevia asioita on myös ollut vähemmän. (Haastateltava 1 2021.)

Rikosasioiden sovittelu oli haastateltavan 3 käsityksen mukaan keväällä 2020 pysähtynyt. Osa pienemmistä rikosasioista ratkaistaan rikosasioiden sovittelussa, ja jos sovintoja ei saada

aikaan tai Helsingin sovittelutoiminta on ruuhkautunut, niin nämäkin normaalisti soviteltavat rikosasiat tulevat käräjäoikeuteen käsiteltäväksi. (Haastateltava 3 2021.)

Kansainvälisten asioiden osalta eniten haasteita koronasta ja poikkeusoloista on aiheutunut ulkomaalaisten juttujen käsittelyyn. Jos asianosainen on korona-aikana ollut tulossa toisesta valtiosta istuntoon, niin osallistuminen on pyritty järjestämään videokuulemisina etäyhteyksin. (Haastateltava 5 2021.) Viroon ja pohjoismaihin olisi varmasti mahdollista lisätä etäyhteyksiä ja niiden käyttöä vielä entisestään. Viroon etäyhteyksiä jo paljon käytetäänkin. Yhteydet Venäjään puolestaan ovat heikot, eivätkä ne ole parantuneet lainkaan koronan myötä. (Haastateltava 3 2021.) Rajoitukset ovat vaikeuttaneet tiedoksi antamista ulkomaille. Esimerkiksi Virossa keväällä 2020 tiedoksiantotoiminta oli ajettu kokonaan alas eli Virossa ei annettu henkilökohtaisesti mitään asiakirjoja tiedoksi. Jos asianosainen asui Virossa, niin käsiteltävä asia jäi odottamaan tiedoksiantoa. (Haastateltava 5 2021.) Ulkomaalaisia on ollut huomattavasti vähemmän Suomessa korona-aikana. Pakkokeinokansliassa käsitellään ulkomaalaisten säilöönottoja eli tilanteita, joissa he ovat Suomessa luvatta ja heidät täytyisi palauttaa kotimaahansa tai maahan, josta ovat Suomeen tulleet. Normaalisti näitä asioita on käsiteltävänä päivittäin useita, mutta koska maahan on ollut vaikea päästä, niin laittomasti maahan tulleitakaan ei ole juuri ollut. (Haastateltava 3 2021.)

Muista vaikutuksista huomattavin on ollut vireille tulleiden rikosasioiden määrän kasvu koronan myötä. Yksittäisten juttutyyppeiden osalta on käyty keskustelua nuorten raakojen rikosten lisääntymisestä ja yksityisissä asunnoissa tapahtuvien ryöstöjen lisääntymisestä. Vähenevät jutut ovat olleet ne, joissa syyttäjä on tehnyt haasteen, ja pakkokeinokanslian ulkomaalaisten säilöönnotot. Tiedoksiannot rajat ylittävässä toiminnassa ovat vaikeutuneet. Käräjäoikeudessa etätyö on lisääntynyt, vaikkakaan täysin ei ole etätyöhön siirrytty, vaan maskeja käytetään ja työ on pyritty työpaikalla järjestämään turvallisuutta noudattaen.

7.4 Oikeusturvan toteutuminen koronapandemian aikana

Suomen perustuslain mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa. (Suomen perustuslaki 731/1999, 21 §.) Oikeusturvan kannalta koronatilanteessa korostuu asianmukaisen käsittelyn, käsittelyn ilman aiheetonta viivytystä ja käsittelyn julkisuuden mahdollistaminen.

”Eli ainahan oikeudenkäynnin viivästyisestä aiheutuu oikeudenmenetyksiä ihmisille. Se ei oo koskaan hyvä.” (Haastateltava 3)

Oikeusturvasta käytiin keskustelua heti keväällä 2020. Ajan kulumisen on huono asia rikosasioiden asianomistajille, ja sellaisille vastaajille, jotka haluavat saada rikosasiansa käsiteltyä. (Haastateltava 3 2021.) Koronapandemia oli kaikille uusi tilanne, eikä käräjäoikeudessa ollut ollut aiemmin vastaavaa tilaa, jossa istuntoja jouduttaisiin peruuttamaan näin laajasti.

Keväällä 2020 käsiteltiin kiireelliset jutut eli esimerkiksi lähestymiskiellot ja vangitun jutut. Vähemmän kiireelliset jutut siirrettiin syksylle 2020. (Haastateltava 5 2021.)

Keväällä 2020 istuntoja peruuntui, minkä myötä syyttäjille jäi ylimääräistä aikaa istuntojen osalta. Syyttäjät saivat uusia juttuja syyteharkintaan, jonka seurauksena käräjäoikeuteen tuli yllätysmäärä uusia rikosasioita vireille. Tämä on osaltaan ruuhkauttanut prosessia. Normaalisti asian vireille tulosta siihen, että rikosasia on saatu istuttua kestää noin 3-4 kuukautta. Rikosasioiden ruuhkautumisen myötä tämä aika on pidentynyt. Oikeudenkäynnin viivästy-
misestä aiheutuu aina oikeudenmenetyksiä. Välillisesti näistä voi seurata ongelmia esimerkiksi elinkeinotoimintaan. (Haastateltava 3 2021.)

”[...]Jei siin mun mielestä ehkä kuitenkin voi puhua, et jonkun ihmisen oikeus-
turva ois vaarantunut siinä mielessä, että ne kuitenkin pyrittiin ne keväältä pe-
ruuntuneet istunnot sit [...] syksyn aikana [...] saatuu käsiteltyä.” (Haastateltava
5)

Keväältä 2020 peruuntuneet istunnot pyrittiin käsittelemään syksyn 2020 aikana. Tällöin pu-
hutaan noin puolen vuoden viivästyksestä asioiden käsittelyyn. Yksittäisen henkilön kannalta
on tosin ikävää, että istunto siirtyy eteenpäin, mutta viivästys ei ole ollut oikeusturvan vaa-
rantumisen kannalta olennaista. (Haastateltava 5 2021.)

Kirjallisten kansliassa vastaajat, jotka halusivat asiansa käsittelyyn eli esimerkiksi henkilöt,
joiden rattijuopumusta käsiteltiin, saivat asiansa käsiteltyä reaaliajassa. Sellaisten asianomis-
tajien, joilla on korvausvaatimuksia, osalta asian käsittely venähti pidemmälle, mikäli vastaa-
jaa ei vastaanottotodistuksella tavoitettu. Yleensä tällaisien vastaajien tavoittamiseksi joudu-
taan kuitenkin haastemiestiedoksiannon sijaan turvautumaan etsintäkuulutukseen. Aiheutunut
viivästys ei näissä tapauksissa siis johdu koronasta vaan ihan vastaajasta itsestään, ja asian
käsittely venyisi normaaliolosuhteissakin. (Haastateltava 1 2021.)

Käräjäoikeuden ohjeistuksen mukaan puheenjohtajat arvioivat kokonaisharkintansa perus-
teella, voidaanko istunto vallitsevassa koronatilanteessa järjestää vai tulisiko se peruuttaa.
Tässä harkinnassaan puheenjohtajien tulee ottaa huomioon muun muassa asian kiireellisyys,
istunnossa läsnä olevien henkilöiden määrä, istunnon kesto, salin koko ja henkilöiden mahdol-
linen kuuluminen erityisryhmiin. (Koronaviruspandemiaan liittyviä toimintaohjeita 2021.)
Haastateltava 4 huomauttaa, että käräjäoikeuden koronaohjeistus istuntojen perumisen
osalta jätti hänen mielestään liikaa tulkinnan varaa, joka mahdollisti sen, että osa tuoma-
reista perui kaikki istunnot ja osa ei juuri yhtään istuntoa. Tämä harkintavallan alainen priori-
sointi aiheutti epätasa-arvoa. Asianomistajalle on huono juttu, että istunto perutaan ja se
siirtyy puolen vuoden tai vuoden päähän. (Haastateltava 4 2021.)

Tällä hetkellä asiat etenevät ilman aiheetonta viivästystä ja asianmukaisesti. Keväällä 2020
saatiin Tuomioistuinvirastolta lisää resursseja, ja sitä kautta on pyritty purkamaan

jutturuuhkaa ja lisäämään istuntopäiviä. Resursseja saatiin myös myöhemmin lisää niin sihteereille kuin tuomareillekin. Kohtuutonta viivästystä ei ole missään rikosasiassa, vaan ne on pyritty käsittelemään ilman aiheutonta viivästystä. Keväällä tullutta ruuhkaa on saatu purettua, ja ruuhkaa puretaan edelleen. (Haastateltava 2 2021.)

Oikeusturvan kannalta ongelmallista oli siis se, että keväällä 2020 rikosasioita tuli vireille enenevässä määrin ja saman aikaisesti jo vireillä olevia istuntoja peruttiin laajasti, mikä pidentä rikosjuttujen käsittelyaikaa ja altisti oikeudenkäynnin viivästyämisestä aiheutuville oikeudenmenetyksille. Erityisesti asianomistajien kannalta käsittelyn siirtyminen on ikävää. Koronaohjeistuksen yksilöimättömyys juttujen perumisen osalta nousi myös esiin ja aiheutti vaaranpaikan sille, että istuntoja peruttaisiin mahdollisesti eri kriteerein. Jutturuuhkaa saatiin kuitenkin hyvin purettua syksyn 2020 aikana lisäresurssein. Käsittelyn viivästyminen oli siis noin puoli vuotta. Kirjallisten kansliassa viivästys ei aiheutunut istuntojen peruuntumisesta vaan vastaajien passiivisuudesta tiedoksiannon osalta.

7.5 Oikeusturvan ja oikeudenkäynnin turvaaminen

Olenaisia tekijöitä oikeusturvan ja oikeudenkäynnin takaamisessa ovat olleet muun muassa maskisuositus ja vahva maskisuositus, turvavälien pitäminen ja käsihygieniasta huolehtiminen. (Haastateltava 1 2021.) Edellä mainitut tuomioistuinvirastolta saadut lisäresurssit jutturuuhkan purkamiseksi ovat olleet iso tekijä siinä, että rikosasioiden käsittely on saatu turvattua myös poikkeusoloissa, ja että ruuhkaa on saatu purettua. (Haastateltava 2 2021.) Lisäksi etätyöt ja toiminnan järjestäminen siten, että erityisesti avotilassa työskentelevistä osa on paikalla ja osa etätöissä siten kuin työtilanne sallii. Kanslian esimiehillä on listaukset siitä, miten ja milloin kukin työskentelee etänä. Tällä on pyritty minimoimaan tartuntariskiä Joitakin koronasairastumisia ollut, mutta ne ovat yhden käden sormilla laskettavissa. Karanteeneilla on ennakkollisesti pyritty mahdollistamaan käräjäoikeuden toiminta, ja välttämään tilannetta, jossa koko henkilökunta olisi kerralla karanteenissa tai sairaana. (Haastateltava 3 2021.)

Myös etäyhteydet; Skype ja videoneuvottelut, puhelinkuulemiset ovat tulleet tutuksi, mikä on auttanut toiminnan järjestämisessä ja ihmisten turvallisuuden takaamisessa. (Haastateltava 2 2021.) Kynnys niiden käyttämiseen on pienentynyt. (Haastateltava 5 2021.) Uusi salitekniikka ja etäyhteydet ovat tulleet jäädäkseen, ja niiden osalta on tehty iso loikka pakon edessä. (Haastateltava 2 2021.) Kiinteiden ja liikuteltavien videolaitteiden hankinta on myös edistänyt käräjäoikeuden toiminnan turvaamista. (Haastateltava 5 2021.) Etäyhteyksien käyttöä voisi lisätä ennestään, vaikka kaikkien asianosaisten osalta tässä ei tulla onnistumaan. Pääkäsitteilyyn liittyviä järjestelyjä voitaisiin myös kehittää ennestään. (Haastateltava 3 2021.) Se, että voidaan haastaa ratkaisun uhalla tai asiamiehen välityksellä, on ollut myös hyvä työkalu. Näiden avulla rikosasioita on pystytty käsittelemään normaalisti. (Haastateltava 5 2021.)

Kehittämistä olisi vielä siinä, että muodostunut ruuhka pitäisi saada puretuksi. Helsingin käräjäoikeudessa on nyt organisaatiouudistus vireillä. Ruuhkan purkua pyritään edistämään muun muassa organisaatiouudistuksen kautta. Tavoitteena on tämän keinoin edistää asioiden eteenpäin viemistä. Perusteilla on Helsingin käräjäoikeuden sisällä yksikkö, joka käsittelee pienempiä juttuja, joiden läpivirtaus on nopeampaa. Tällöin vakavamman rikollisuuden jututkin saadaan käsiteltyä nopeammassa aikataulussa. Tällä organisoinnin keskittämällä pyritään nopeuttamaan juttujen läpivirtausta käräjäoikeudessa. Käräjäoikeudesta pyritään lisäksi saamaan pois vanhoja, epätoivoisia juttuja, joissa asianosaista ei olla saatu esimerkiksi haastetua. Tavoitteena on tiukempi yhteistyö poliisin kanssa, jotta poliisien toiminta tukisi vielä paremmin oikeudesta puuttuvien henkilöiden etsimistä. Ideana on, että käräjäoikeudesta muodostetaan kuukausittain lista henkilöistä, joita pyritään tavoittamaan. (Haastateltava 3 2021.)

Ruuhkaa ja oikeudenkäynnin sujuvaa toimintaa voitaisiin lähteä ratkomaan myös siten, että henkilökuntaa lisättäisiin. Myös oikeustalon istuntosaleista on pulaa, ja niiden puuttumisen myötä päivässä istuttavien asioiden määrällä on tietty enimmäiskapasiteetti. Salien käyttökapasiteettia tulisi lisätä. Lisäksi tietotekniikan ja laitteiden toiminta tulisi pyrkiä varmistamaan parhaalla mahdollisella tavalla. Käräjäoikeuden koronaohjeistusta voisi tarkentaa ja yksilöidä ennestään, jotta vältetään tilanteet, joissa ohjeistus voi olla monitulkintaista. (Haastateltava 4 2021.)

Olellaisiksi tekijöiksi oikeudenkäynnin turvaamisessa nousivatkin maskisuosituksen, turvavälien, käsihygienian noudattaminen, etätyöskentelyn ja -yhteyksien lisääntyminen, sekä toiminnan järjestäminen siten, ettei henkilökunnan ole mahdollista altistua kaikkien kerralla. Kehitettävää on edelleen muun muassa ruuhkan purkamisen, käräjäoikeuden ohjeistuksen yksilöimisen ja etäyhteyksien laajentamisen ja toiminnan parantamisen osalta. Toimia, joilla kehitystä on lähdetty hakemaan, ovat organisaatiouudistus ja tiiviimpi yhteistyö poliisin kanssa.

8 Johtopäätökset

Tutkimuksessa lähdettiin etsimään vastauksia kahteen kysymykseen. Siihen, 1) miten koronaviruspandemia on vaikuttanut rikosasioiden oikeudenkäyntiin Helsingin käräjäoikeudessa ja siihen, 2) miten ihmisten oikeusturva ja oikeudenkäynti rikosasioissa on Helsingin käräjäoikeudessa koronapandemian aikana turvattu. Aloitetaan tarkastelemalla tutkimustuloksia ensimmäisen kysymyksen näkökulmasta.

Koronapandemian ja poikkeusolojen vaikutukset rikosasioiden oikeudenkäyntiin eivät niinkään ilmene lain tasolla tai asetusten tasolla, saati oikeuskäytännössä, jota ei ole vielä koronan vaikutuksista ehtinyt liiammin kertyä. Koronan myötä on jouduttu laatimaan niin EU-tason

suosituksia kuin kansallisenkin tason sääntelyäkin siitä, millä keinoin voidaan ihmisten terveyttä turvata. Velvoittavat lait, kuten perustuslaki ja laki rikosasioiden oikeudenkäynnistä eivät ole muuttuneet koronan myötä, mutta valtioneuvoston asetuksella on muun muassa julistettu Suomessa poikkeusolot ja valmiuslaki on otettu käyttöön. Valtioneuvosto on periaatepäätöksellä myös hyväksynyt ministeriön ja THL:n suosituksia maskien käytöstä ja etätyön tekemisestä. Nämä muutokset ovat välillisesti pakottaneet harkitsemaan toiminnan toteuttamista myös käräjäoikeuden ohjeistuksen tasolla. Pääasiassa muutokset sääntelyyn ilmenevätkin siis Helsingin käräjäoikeuden antaman ohjeistuksen tasolla.

Haastattelujen tuloksista on huomattavissa, että vaikutuksia oikeudenkäyntiin rikosasioissa on ilmennyt. Vaikutukset rupesivat konkreettisesti näkymään Helsingin käräjäoikeudessa maaliskuussa 2020. Näkyvimmit ja laajimmat muutokset ajoittuivatkin keväälle ja alkukesälle 2020. Suuri osa kevään 2020 aikana tapahtuneista muutoksista, kuten etäyhteyksien käytön lisääntyminen, näkyy edelleen vuotta myöhemmin keväällä 2021, mutta esimerkiksi vastaavaa laajaa istuntojen perumista ei enää ole ilmennyt, tai muita yhtä uusia, yllättäviä toimintatapojen muutoksia koronatilanteen vuoksi kuin keväällä 2020. Keväällä 2021 rikosasiat etenivätkin varsin normaalisti, eivätkä haastateltavat juuri enää huomanneet vallitsevaa maailmantilaa käräjäoikeuden arjessa. Täytyy kuitenkin myös huomioida, että yhtenä tähän vaikuttavana tekijänä lienee pandemian pitkä kesto aika. Muutoksiin on vuodessa ehditty jo varsin hyvin sopeutua ja tottua.

Konkreettisimmin koronapandemia ja poikkeusolot ovat vaikuttaneet rikosasioiden pääkäsitteilyihin eli istuntoihin, joita peruttiin käräjäoikeuden toimesta rankoin joukoin keväällä 2020. Myös vastaajien ja muiden asianosaisten sairastumisen takia perumien istuntojen määrä kasvoi. Istuntojen osalta maskeja käytettiin, turvavälit säilytettiin ja käsihygieniasta huolehdittiin. Hiljattain uudistettu saliteknikka nousi arvoonsa ja etäyhteyksien käyttö lisääntyi huomattavasti aiemmasta satunnaiskäytöstä.

Muista oikeudenkäyntiin vaikuttavista asioista merkittäviksi nousivat haastattelujen perusteella muun muassa työn uudelleen järjestäminen etänä ja työpaikalla, joka edelleen näkyy käräjäoikeuden toiminnassa. Iso osa käräjäoikeudessa käsiteltävästä juttuaineistosta on edelleen paperisessa muodossa, mikä vuoksi toiminnan jatkumisen kannalta on olennaista pystyä järjestämään turvalliset työolosuhteet myös työpaikalle. Yksi suuri vaikutus oli vireille tulevien juttujen lisääntyminen, joka johtui siitä, että syyttäjät istuntojen peruuntumisen myötä ennättivät saattaa juttuja myös nopeammin vireille käräjäoikeuteen. Tämä yhdistettynä istuntojen perumiseen sai aikaan rikosasioiden ruuhkautumisen. Tämä työmäärän lisääntyminen puolestaan vaikutti henkilökunnan hyvinvointiin sitä kuormittavasti, käsittelyaikojen piteneemiseen ja asioiden käsittelyn viivästymiseen. Yksittäisistä juttutyypeistä huomattiin nuorten tekemien ryöstöjen ja henkirikosten määrän lisääntyminen samoin kuin yksityisissä asunnoissa tehtyjen ryöstöjen määrän kasvu. Vastaavasti matkustamisen vaikeutumisen myötä

ulkomaalaisten näpistelijöiden, jotka syyttäjä haastaa istuntoon, jutut vähenivät ja miltei katosivat käräjäoikeudesta. Ulkomaille lähtevät tiedoksiannot myös hankaloituivat muiden maiden koronatilanteesta ja sen myötä toiminnan lakkaamisesta johtuen.

Oikeusturvan toteutumisen kannalta peruutuksien ja vireille tulleiden juttujen lisääntymisen aiheuttama rikosasioiden ruuhkautuminen on noussut puheenaiheeksi. Valmistelutoimien osalta koronan vaikutukset näkyivät vähemmän. Ne näkyivät pääasiassa asiakasrajapinnassa haastemiesten työssä, sillä muissa kuin kiireellisissä jutuissa tiedoksiantoja pyrittiin toimittamaan poikkeuksellisesti ensisijaisesti muilla tavoin kuin henkilökohtaisesti. Tämä taas oli havaittavissa myös lainkäyttöosastoilla. Rikosasiaa valmisteltaessa tiedoksiantoa yritettiin ensisijaisesti muuta kautta esimerkiksi vastaanottotodistuksella.

Tarkastellaan seuraavaksi sitä, miten ihmisten oikeusturva ja oikeudenkäynti rikosasioissa on Helsingin käräjäoikeudessa koronapandemian aikana turvattu. Kysymys pitää sisässään oletuksen siitä, että oikeusturva ja oikeudenkäynti on onnistuttu turvaamaan. Tarkastellaan siis ensin, pitääkö tämä paikkaansa. Oikeusturva tarkoittaa siis sitä, että jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa. (Suomen perustuslaki 731/1999, 21 §.) Oikeusturvan osa-alueista tärkeäksi nousee oikeus käsittelyyn ilman aiheetonta viivästystä. Edellä jo mainittu rikosasioiden ruuhkautuminen aiheutti käsittelyaikojen pidentymistä, jonka myötä on ollut olemassa uhka oikeusturvan vaarantumisesta ja siitä, että asianomistajille koituisi tiettyjä oikeudenmenetyksiä. Tutkimuksen mukaan uhka ei kuitenkaan ole realisoitunut, sillä Helsingin käräjäoikeudessa on ryhdytty heti toimenpiteisiin tämän välttämiseksi. Tarkastellaan oikeutta käsittelyyn ilman aiheetonta viivästystä. Tuomioistuinvirastolta tuli määrärahoja, joilla mahdollistettiin jutturuuhkan purkamista ja iso osa ruuhkautuneesta massasta on saatu purettua syksyn 2020 aikana. Aiheutunut viivästys ei siis ole ollut pidempi kuin puoli vuotta. Tulee myös kiinnittää huomiota perustuslain sanamuotoon ”aiheeton”. Ruuhkautuminen muodostui istuntojen perumisen ja uusien vireille tulevien juttujen kasvun myötä. Istuntoja peruttiin keväällä 2020, koska koronapandemia oli ilmiönä uusi ja siitä ei vielä tällöin tiedetty tarpeeksi. Ryhdyttiin siis perumaan istuntoja tartuntariskien välttämiseksi ja ihmisten terveyden turvaamiseksi. Toinen syy oli se, että kapasiteettia ei vielä ollut järjestää kaikkia ennalta sovittuja istuntoja etäyhteyksin. Voidaan siis pohtia, ovatko nämä toimet ihmisten terveyden turvaamiseksi, ja niiden myötä käsittelyn viivästyminen, kuitenkin aiheutuneet aiheettomasti. Jälkiviisaina laajalta istuntojen perumiselta olisi voitu välttyä, jos etäyhteyksikapasiteettia olisi ollut tarpeeksi, ja jos olisi jo tiedetty COVID-19:sta ja siltä suojaumisesta se, mitä tiedetään vuotta myöhemmin vuonna 2021. Haastatteluissa nousi huomioksi myös se, millä perusteilla istuntoja on lähdetty perumaan. Peruminen pohjautuu puheenjohtajan harkintavaltaan. Tietyin käräjäoikeuden määrittämin kriteerein tuli siis arvioida kunkin asian käsittelyn osalta, voitaisiinko pääkäsittely järjestää. Haastatteluissa nousi huoleksi se, onko ohjeistus tarpeeksi tarkasti määritelty vai antaako puheenjohtajan harkintavalta mahdollisuuden siihen, että istuntoja

perutaan eri kriteerein, joka taas puolestaan tuo eri henkilöt ja heidän rikosasiansa eriarvoiseen asemaan. Huomio on hyvä, ja tätä voitaisi lähteä jatkotutkimaan. Käräjäoikeuden ohjeistuksessa on kuitenkin yksilöity harkinnassa arvioitavat asiat ja erikseen määritelty, millaiset kiireelliset asiat on käsiteltävä lain mukaan normaalisti poikkeusoloissakin. Tarkempaan ohjeistukseen meneminenkin voisi itsessään aiheuttaa eriarvoisuutta, koska jokainen rikosasia on kuitenkin oma tapuksensa.

Käräjäoikeuden tulee tarjota oikeusturvaa kansalaisille poikkeusoloista huolimatta, ja normaali lainkäyttötoiminta tulee turvata. Tässä tulosten mukaan on Helsingin käräjäoikeudessa onnistuttu. Miten tässä sitten on onnistuttu? Tulosten mukaan oikeusturva on turvattu nimenomaan aiheutunutta ruuhkaa purkamalla ja mahdollistamalla asioiden käsittelyn ilman aiheutonta viivästystä ja asianmukaisesti. Olennaisiksi tekijöiksi oikeudenkäynnin turvaamisessa ovat nousseet maskisuosituksen, turvavälien ja käsihygienian noudattaminen. Etätyöskentelyn ja -yhteyksien lisääntyminen on toiminut myös tärkeässä roolissa, samoin kuin toiminnan järjestäminen siten, ettei henkilökunnan ole mahdollista altistua kaikkien kerralla.

Haastatteluissa tuli ilmi myös kehitysehdotuksia. Muun muassa työn alla olevan organisaatio uudistuksen on tarkoitus edistää muodostuneen rikosasioiden ruuhkan purkamista. Organisaatio uudistusta pohdittaessa täytyy kuitenkin huomioida, että ruuhkan purkamista edistävät vaikutukset voivat toteutua vasta myöhemmin, sillä uusiin suuriin muutoksiin menee yleensä aikaa sopeutua. Toinen työn alla oleva uudistus on tiiviimpi yhteistyö poliisilaitoksen kanssa. Tämän uudistuksen myötä on tarkoitus edistää nopeammin vaikeasti tavoitettavien vastaajien vireillä olevia rikosasioita.

9 Itsearviointi ja tulosten luotettavuus

Tulosten luotettavuuden arviointi kuuluu hyvään tutkimuskäytäntöön. Arvioinnissa on olennaista huomioida kolme asiaa; uskottavuus, luotettavuus ja eettisyys. Uskottavuus viittaa siihen, miten tutkimusta lukevat henkilöt hyväksyvät tutkimuksen tulokset tosiksi ja luottavat siihen, että aineisto on kerätty asianmukaisesti ja analysoitu huolellisesti. Luotettavuus puolestaan viittaa siihen, että tutkija on vakuuttanut lukijansa omasta ammattitaidostaan, ja siitä, että hän on valinnut oikeat perustelut, lähestymistavat ja tutkimusmenetelmät ratkaistakseen tutkimusongelman ja toteuttaakseen tutkimuksen. Tutkimuksen etenemisen esittäminen nousee luotettavuuden osalta arvoonsa. Eettisyys viittaa siihen, että tutkimuksessa on noudatettu eettisiä periaatteita niin menetelmiä käyttäessään kuin analyysiä tehdessäänkin. Tutkimuksen pitää pyrkiä luomaan hyvää sen kohteena oleville ihmisille, eikä siitä saa heille aiheutua haittaa. (Juuti yms. 2020, luku 11.)

Laadullinen tutkimus harvoin on täysin objektiivinen, minkä takia onkin olennaista tiedostaa, että tutkimukseen on vaikuttanut tutkijan subjektiivisuus. Olennaista on huomata, että tutkimuksen lähtökohta eli esikäsitys aiheesta on tullut tutkijalle työpaikan kahvipöytäkeskustelujen kautta. Tutkija on itse töissä Helsingin käräjäoikeudessa ja tämän myötä hänellä on ennestään tietty ymmärrystaso tutkittavasta aiheesta, mikä on sitten ohjannut tutkimuksen kulua. Lisäksi tutkijalla on hallussa ammattisanasto, joka on puolestaan auttanut muun muassa haastattelujen toteuttamisessa ja haastatteluaineiston analysoinnissa.

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on perehtyä koronaviruspandemian vaikutuksiin rikosprosessiin Helsingin käräjäoikeudessa, sekä ottaa selvää ihmisten oikeusturvan toteutumisesta ja oikeudenkäynnin turvaamisesta rikosasioiden käsittelyn osalta koronapandemian aikana. Tutkimuksessa on lähdetty toteuttamaan tätä tarkoitusta lainopin ja laadullisen tutkimuksen kautta. Lainopin kautta on saatu tietoa rikosprosessista ja sen etenemisestä käräjäoikeudessa erilaisista oikeuslähteistä. Oikeuslähteitä on käytetty kattavasti, jokseenkin vaikeudeksi osoittautui löytää oikeuslähteistä tietoa koronan vaikutuksista rikosprosessiin, sillä kyseinen maailmanlaajuinen pandemia on ilmiönä uusi. Esimerkiksi oikeuskäytäntöä ei juuri ole löydetty viitekehukseen vaikutuksia koskien, sillä sellaista ei vielä ole ehtinyt muodostua. Tutkimuksessa on tehty joitain rajauksia, jotta opinnäytetyö on saatu toteutettua tietyissä aikaraameissa. Yksi näistä rajauksista on ollut se, että oikeusvertailua ei ole lähdetty tekemään eri oikeusjärjestysten ja järjestelmien välillä. Koronapandemia on muovannut varmasti muitakin oikeusjärjestelmiä tai tuomioistuinlaitosten käytäntöjä, joten tietynlainen oikeusvertailu olisi varmasti tuonut tutkimukseen uutta näkökantaa ja ehkäpä uusia kehittämisideoita. Sen sijaan on keskitytty siihen, miten rikosprosessi käräjäoikeudessa etenee Suomessa sääntelyn mukaan ja eritoten vielä Helsingin käräjäoikeudessa toiminnan järjestämisen tasolla. Lainopin keinoin on siis onnistuttu syventämään ymmärrystä rikosprosessista käräjäoikeudessa, selitetty auki oikeusturvan käsitettä ja luotu hyvä pohja varsinaisten vaikutusten tarkastelulle. Täytyy ensin tietää lähtökohdat, jotta voi tutkia, miten niihin on koronapandemia vaikuttanut. Oikeuslähteiden lisäksi teoreettisessa viitekehyksessä on hyödynnetty täydentävänä muita lähteitä, joiden antama tieto on noussut tutkimuksen kannalta omaan arvoonsa. Helsingin käräjäoikeudesta on saatu tutkimuskäyttöön julkaisematonta materiaalia muun muassa tilastollisten taulukoiden ja käräjäoikeuden sisäisen ohjeistuksen muodossa. Erityisesti ohjeistus on noussut suureen arvoon tutkimuksen osalta, sillä siinä näkyvät koronan aiheuttamat toiminnan muutokset ohjeistuksen tasolla.

Lisäksi on syvennetty ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä haastattelujen avulla. Olennaista on huomata, että haastatteluaineisto koostuu käräjäoikeuden henkilökunnan omista kokemuksista ja näkemyksistä siitä, miten korona on rikosasioiden käsittelyyn vaikuttanut. Aineistoa ei siis voi pitää absoluuttisena totuutena koronan vaikutuksista rikosprosessiin ja ihmisten oikeusturvan toteutumisesta. Haastateltavat ovat valikoituneet haastateltaviksi sen mukaan, miten hyvin he todennäköisesti ovat tunnistaneet ja olleet tutkittavan ilmiön keskiössä.

Haastateltavat ovat kaikki valtion virkamiehiä ja heidän asiantuntijuutensa huomioiden voidaan olettaa, että he ovat kertoneet oman totuutensa tutkittavasta ilmiöstä. Haastattelut on toteutettu eettisesti hyvää tutkimustapaa noudattaen. Haastateltaville on etukäteen kerrottu tutkimuksesta, haastattelusta ja haastattelukysymykset on annettu nähtäväksi etukäteen. Lisäksi haastateltavilta on pyydetty lupa haastatteluun. Tutkimuksessa on valittu jätettäväksi haastateltavien nimet julkaisematta, jotta haastateltaville on saatu tarjottua mahdollisuus tietynlaiseen anonymiteettiin, ja jotta haastatteluun osallistumisen kynnys oli matalampi. Tutkimuksen kannalta ei myöskään ollut olennaista, kuka lainkäyttöhenkilökunnasta on kertonut vaikutuksista, joten henkilötietojen keräämistä ei ole nähty tarpeelliseksi. Haastatteluilla on kerätty tietoa koronan vaikutuksista rikosprosessin eri vaiheisiin, vaikutuksista muihin asioihin käräjäoikeudessa, oikeusturvan toteutumisesta ja kehitysehdotuksista. Haastattelut on litteroitu hyvin eksaktisti siitä syystä, että oikeus on kielellisesti hyvin eksaktia. Se, miten jonkin asian kielellisesti ilmaisee, vaikuttaa paljonkin siihen, miten se ymmärretään. Tästä syystä on pyritty pysymään mahdollisimman tarkassa tulkinnassa. Haastatteluaineistoa on analysoitu teemoittain teoreettiseen viitekehykseen viitaten. Lainopin ja haastattelujen keinoin on onnistuttu vastaamaan ensimmäiseen tutkimuskysymykseen eli siihen, miten koronapandemia on vaikuttanut rikosprosessiin Helsingin käräjäoikeudessa.

Tutkimusongelmana on ollut se, ettei koronan vaikutuksista oikeudenkäyntiin ole tiedetty, eikä sitä, miten oikeudenkäynti tulisi turvata poikkeusolosuhteissa. Opinnäytetyön tavoitteena on ollut kehittää ja koota yhteen paikkaan sellaisia toimintatapoja, joilla normaali lainkäyttötoiminta käräjäoikeudessa on saatu taattua ja saataisiin mahdollisesti jatkossa vastaavanlaisissa poikkeustilanteissa. Tutkimus on onnistunut vastaamaan tähän tutkimusongelmaan. Erityisesti haastattelun keinoin on pystytty toteamaan, että oikeudenkäynti ja ihmisten oikeusturva on pystytty turvaamaan poikkeusoloista huolimatta ja rikosasioiden käsittely käräjäoikeudessa etenee nyt 2021 keväällä normaalisti. Koska oikeusturva ja oikeudenkäynti on saatu turvattua, niin jotain on varmasti tehty oikein. On siis olennaista kirjata ylös, mitä on tehty, joka on toiminut ja mitä on tehty, joka ei ole toiminut, jotta jatkossa voitaisiin toimia paremmin. Tutkimuksessa on erityisesti haastattelun ja käräjäoikeuden koronaohjeistuksen avulla pyritty selvittämään tätä tavoitetta. Tutkimuskysymykseen nro 2 eli siihen, miten ihmisten oikeusturva ja oikeudenkäynti rikosasioissa Helsingin käräjäoikeudessa on koronapandemian aikana turvattu, on vastattu. Huomattavaa on, että tutkimuskysymys nro 2 pitää myös sisällään oletuksen siitä, että oikeusturva ja oikeudenkäynti on saatu turvattua. Tuleekin siis vastata ensin siihen, onko oikeusturva ja oikeudenkäynti onnistuttu turvaamaan Helsingin käräjäoikeudessa koronapandemian aikana. Tutkija on siis ollut kunnianhimoinen, joskin kunnianhimoa suhteutettuna tutkimukselle asetettuihin aikaraameihin olisi voinut hieman suhteuttaa. Tutkimuskysymysten määrittämisellä on paljon voitu vaikuttaa siihen, mihin suuntaan tutkimusta on lähdetty viemään. Tutkijaa on kiinnostanut oikeusturva ja esitietona on ollut tieto siitä, että oikeusturva on käräjäoikeudessa noussut puheenaiheeksi koronan

rantauduttua Suomeen. Tutkimukseen on siis näistä syistä valikoitunut yhdeksi merkittäväksi teemaksi oikeusturvan toteutuminen.

Hyvin varhaisessa vaiheessa tutkimusta selvisi, että se tulee avaamaan mahdollisuuksia jatkotutkimukselle. Koronan suorat ja välilliset vaikutukset eivät vielä välttämättä kaikki näy käräjäoikeudessa, sillä rikosasia tulee käräjäoikeudessa vireille vasta tovin kuluttua rikoksen teko-
hetkestä. Tämän takia voisi olla mielenkiintoista tutkia aihetta esitutkinnan ja syyteharkinnan näkökulmasta. Myös täytäntöönpanovaiheen tutkiminen voisi olla mielekästä. Tutkimukseen olisi saanut myös uusia näkökulmia muun muassa oikeusvertailun avulla. Muiden maiden oikeusjärjestelmiin ja koronan vaikutuksiin muissa maissa perehtyminen voisi olla varsin mielenkiintoista tämän tutkimuksen pohjalta. Tutkimus on myös rajattu koskemaan vain Helsingin käräjäoikeutta. Esimerkiksi kyselyn keinoin olisi saatu kerättyä tietoa useammasta käräjäoikeudesta ja täten voitu verrata eri ohjeistuksia toisiinsa. Laki koskee samanarvoisesti kaikkia käräjäoikeuksia, mutta työjärjestyksestä ja toiminnan järjestämisestä sen tasolla kukin käräjäoikeus päättää itse. Tutkimustuloksissa heräsi myös huomioita, kuten se, millä tasolla käräjäoikeuden toiminnasta tulisi säätää/määrätä poikkeusoloissa. Mielenkiintoisen tutkimuksen saisi muun muassa siitä, onko riittävää, että istuntojen peruminen on viime kädessä jätetty tuomarin harkintavallan alle vai tulisiko perumisen edellytysten olla tarkemmin määriteltyjä jo käräjäoikeuden toimesta tai kenties ylemmällä taholla. Entä toiminnan järjestämisen ylipäänsä? Toinen mielenkiintoinen tuloksissa esille noussut aihe on se, minkä tyyppisiä rikoksia korona-aikana on tapahtunut enenevässä määrin. Tätä olisi varmasti itsessään mielenkiintoista tutkia yhteiskuntaan peilaten ja useamman viraston tietoa hyödyntäen.

Lähteet

Painetut lähteet

Aarnio, A 2011. Luentoja lainopillisen tutkimuksen teoriasta. Helsinki: Unigrafia Oy.

Frände, Helenius, Hietanen-Kunwald, Hupli, Koulu, Lappalainen, Lindfors, Niemi, Rautio, Saranpää, Turunen, Virolainen & Vuorenpää 2017. Prosessioikeus. 5. uudistettu painos. Helsinki: Talentum Media Oy.

Hyttinen, T. & Tapani, J. 2018. Rikoksen ja rangaistuksen äärellä. Helsinki: Unigrafia Oy.

Ojanen, T. 2015. Perusoikeusjuridiikka. Helsinki: Unigrafia Oy.

Raitio, J. 2017. Euroopan unionin oikeuden periaatteet ja perusvapaudet. Helsinki: Unigrafia Oy.

Sähköiset

Alaja, K. 2020. Koronakevät paljasti oikeusvaltion kehittämisen paikkoja. Lakimiesuutiset. Lakimiesliitto. Viitattu: 26.5.2021. <https://lakimiesuutiset.fi/koronakevat-paljasti-oikeusvaltion-kehittamisen-paikkoja/>

Andström, K. 2017. Johdatus oikeustieteeseen. Viitattu: 17.3.2021 & 3.4.2021. <https://blogs.helsinki.fi/avoin-johdatusoik/lainoppi-ja-oikeudenalat/>

Aaltonen, M. & Siro, J. 2020. Rikosasiat tuomioistuimissa 2000-luvulla. Lakimies 5/2020. 686-706. Viitattu: 24.5.2021. <https://www.edilex-fi.nelli.laurea.fi/lakimies/21486.pdf>

Alahuhta, V. & Tuominen, S. 2021. Covid-19-pandemian vaikutukset suomalaisten yhteisöjen ja luonnollisten henkilöiden verotukseen. Liikejuridiikka 1/2021. 131-160. Viitattu: 2.6.2021.

Frände, Helenius, Kolu, Lappalainen, Lindfors, Niemi, Rautio & Virolainen 2016. Prosessioikeus. E-kirja. Helsinki: Talentum Media Oy.

Helenius, D. & Linna, T. 2021. Siviili- ja rikosprosessioikeus. E-kirja. Alma Talent Oy.

Hirvonen, A. 2011. Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Helsinki.

Hirvonen, H. 2021. Koronakriisi ja kohtuuttomat ehdot - kuluttajaoikeudellinen katsaus pandemian vaikutuksiin. Liikejuridiikka 1/2021. Viitattu 31.5.2021.

- Hoppu, K. 2021. Covid-19-taudin vaikutus liikehuoneistojen vuokrasopimusten oikeudelliseen arviointiin. *Liikejuridiikka* 1/2021. 39-72. Viitattu: 31.5.2021.
- Huovila, M. 2017. Prosessioikeuden yleiset opit ja prosessilait. *Oikeus* 4/2007. 395-400. Viitattu: 24.5.2021. <https://www-edilex-fi.nelli.laurea.fi/oikeus/5095.pdf>
- Juuti, P. & Puusa, A. 2020. Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. E-kirja. Helsinki: Gaudeamus Oy.
- Koivisto, I. 2021. Pitäisikö oikeustieteessä puhua oikeuslähdeopin ohella myös ”tiedelähdeopista”? *Oikeus* 1/2021. 102-109. Viitattu: 26.5.2021. <https://www-edilex-fi.nelli.laurea.fi/oikeus/22668.pdf>
- Konttinen, L., Koulumäki, R. & Mäihäniemi, B. 2021. Oikeuden digitalisaatio ja juristityön arkipäivä. *Lakimies* 2/2021. 173-199. Viitattu: 1.6.2021. <https://www-edilex-fi.nelli.laurea.fi/lakimies/22869.pdf>
- Kovács, A. 2021. Covid-19-kriisi ja liikevuokrasopimukset. *Liikejuridiikka* 1/2021. 73-97. Viitattu: 2.6.2021.
- Linna, T. 2019. Prosessioikeuden oppikirja. E-kirja. Alma Talent Oy.
- Loisa, M. 2018. Syyttäjälaitoksen ja yleisten tuomioistuinten lainkäyttöön digitalisaatio aineistopankkihankkeessa. *Lakimies* 7-8/2018. 1079-1083. Viitattu: 1.6.2021. <https://www-edilex-fi.nelli.laurea.fi/lakimies/19344.pdf>
- Rintala, M. 2008. Oikeudenkäynnin julkisuus - yleisissä tuomioistuimissa. *Defensor Legis* 3/2008. 361-371. https://www-edilex-fi.nelli.laurea.fi/defensor_legis/5240.pdf
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2021. Litterointi. KvaliMOTV. Yliopisto. Viitattu: 24.4.2021. https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_2_1.html
- Surakka, J. 2020. Koronaviruspandemia - hovioikeus vapautti pääkäsittelyyn saapumatta jääneen uhkasakosta. *Edilex*. Viitattu: 2.6.2021. <https://www-edilex-fi.nelli.laurea.fi/uutiset/66185?allWords=korona&offset=41&perpage=20&sort=relevance&searchSrc=1&advancedSearchKey=1032037>
- THL 2021. Koronavirus COVID-19. Viitattu: 19.3.2021. <https://thl.fi/fi/web/infektiotaudit-ja-rokotukset/taudit-ja-torjunta/taudit-ja-taudinaiheuttajat-a-o/koronavirus-covid-19>
- Tolvanen, M. 2001. Loppulausunnot rikosprosessissa. *Defensor Legis* 3/2001. 409-418. Viitattu: 26.5.2021. https://www-edilex-fi.nelli.laurea.fi/defensor_legis/1005.pdf

Tuomioistuinlaitos 2020a. Helsingin käräjäoikeuden työjärjestys. Viitattu: 27.3.2021 & 11.5.2021. https://oikeus.fi/karajaoikeudet/helsinginkarajaoikeus/material/attachments/oikeus_karajaoikeudet_helsinginkarajaoikeus/liitteet_oikeus_karajaoikeudet_helsinginkarajaoikeus/YZLtagOVF/Helsingin_karajaoikeuden_tyovarjestys_01062020.pdf

Tuomioistuinlaitos 2020b. Tiedote: Käräjäoikeus voi joutua rajoittamaan yleisön läsnäoloa istunnoissa terveyteen kohdistuvan uhan vuoksi. Viitattu 2.4.2021. <https://oikeus.fi/karajaoikeudet/helsinginkarajaoikeus/fi/index/tiedotteet/2020/tiedotekarajaoikeusvoijoutuarajoittamaanyleisonlasnaoloaistunnoissaterveyteenkohdistuvanuhanvuoksi.html>

Tuomioistuinlaitos 2020c. Tiedote: Koronaviruksesta aiheutuu rajoitteita tuomioistuimen toimintaan. Viitattu: 2.4.2021. https://oikeus.fi/karajaoikeudet/helsinginkarajaoikeus/fi/index/tiedotteet/2020/tiedotekoronaviruksestaaiheutuuarajoitteitatuomioistuimentoimintaan_0.html

Tuomioistuinlaitos 2021. Helsingin käräjäoikeus. Viitattu: 27.3.2021. <https://oikeus.fi/karajaoikeudet/helsinginkarajaoikeus/fi/index.html>

Tuomioistuinvirasto 2020. Keskeytystilastot. Viitattu: 27.3.2021 & 24.5.2021. <https://www.tuomioistuinvirasto.fi/fi/index/ajankohtaista/keskeytystilastot.html>

Tuomioistuinvirasto 2021. Vuonna 2020 koronaviruspandemia ruuhkautti käräjäoikeudet. Viitattu: 2.4.2021. <https://tuomioistuinvirasto.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteetjauutiset2021/vuonna2020koronaviruspandemiaruuhkauttikarajaoikeudet.html>

Julkaisemattomat

Keskeytyksessä olevat ja yhteenveto puolivuotistilastot 1.1.-30.6.2020. Taulukko 23.5.2021. Helsingin käräjäoikeus. Helsinki.

Koronaviruspandemiaan liittyviä toimintaohjeita. 2021. Sisäinen ohjeistus 8.3.2021. Helsingin käräjäoikeus. Helsinki.

KO Sakari 23.8.2020 Koronan vuoksi keskeytetyt asiat. 2021. Taulukko 23.5.2021. Helsingin käräjäoikeus. Helsinki.

Työtili Rikosoikeudelliset asiat_2020_vertailu_2019_. 2021. Taulukko 2.4.2021. Helsingin käräjäoikeus. Helsinki.

Kuviot

Kuvio 1: Oikeuslähteiden normihierarkia.....	15
Kuvio 2: Oikeuden ymmärtämisen tasot.....	16
Kuvio 3: Pääkäsittelyn kulku	28
Kuvio 4: Vireillä olevat rikosasiat käräjäoikeuksissa 2019 ja 2020	31
Kuvio 5: Keskeytyksessä olevat rikosasiat 30.6.2020	32
Kuvio 6: Keskeytettyjen rikosasioiden lukumäärät ja lukumäärien kehitys aikavälillä 5.5.2020-9.5.2021.....	33

Liitteet

Liite 1: Haastattelukysymykset teemoittain	61
--	----

Liite 1: Haastattelukysymykset teemoittain

Haastattelukysymykset:

1. Millaisia muutoksia korona ja poikkeusolot ovat aiheuttaneet rikosasioiden käsittelyyn käräjäoikeudessa? Miten prosessi on muuttunut a) valmistelutoimien osalta, b) entä varsinaisten istuntojen osalta? (c) Miten prosessi on muuttunut kirjallisessa menettelyssä käsiteltävien rikosasioiden kanslian osalta?)
2. Ovatko koronan ja poikkeusolojen vaikutukset mielestäsi uhanneet ihmisten oikeusturvaa (oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivästystä)? Miten?
3. Mitä voitaisiin mielestäsi parantaa, jotta oikeusturva saataisiin taattua? Mitä voitaisiin mielestäsi parantaa, jotta oikeudenkäynti rikosasioissa olisi sujuvampaa myös poikkeusoloissa? Onko parannuksia tehty jo?